

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΛΑΡΝΑΚΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ
ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ 1878-1914

ΞΙΟΥΡΟΥΠΠΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2017

Περιεχόμενα

1. Η Εκπαίδευση στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.....	3
2. Η Εκπαίδευση στα χρόνια της Αγγλοκρατίας	7
3. Νόμος περί δημοτικής εκπαίδευσης.....	13
4. Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση κατά την πρώτη περίοδο της Αγγλοκρατίας.....	15
5. Λάρνακα, η άτυπη πρωτεύουσα της Κύπρου	18
6. Η εκπαίδευση των κοριτσιών στη Λάρνακα.....	20
7. Τα σχολεία της Λάρνακας.....	25
8. Η παιδεία στη Λάρνακα το 1913 και η σύγκρουση με τα ιδιωτικά σχολεία	44
9. Η διαδικασία διεξαγωγής των εξετάσεων.....	45
10. Εκπαιδευτικό ζήτημα	47
11. Σχολάρχες, καθηγητές και διδάσκαλοι της Μέσης Παιδείας της Λάρνακας.....	48
12. Οι δημοδιδάσκαλοι.....	50
13. Περίληψη.....	52

Η Εκπαίδευση στα χρόνια της Τουρκοκρατίας

Με την τουρκική κατάκτηση του νησιού το 1571 το πνευματικό επίπεδο των Κυπρίων έπεσε πολύ χαμηλά λόγω της αδιαφορίας ή της αρνητικής στάσης των Τούρκων για την πνευματική ανάπτυξη των κατακτημένων. Η μεγάλη καταπίεση και η βαριά φορολογία δεν άφηναν τους Κύπριους να ενδιαφερθούν για την πνευματική πρόοδο των παιδιών τους. Η παιδεία που δημιουργήθηκε τελικά οφείλεται στην φροντίδα της εκκλησίας της οποίας ο ρόλος ήταν πολύ σημαντικός και αποτελεσματικός και αποτελούσε τον συνεκτικό δεσμό στην υπόδουλη κυπριακή δημοκρατία. Η θρησκεία και η εκκλησία στηρίζανε και συγκρατήσανε τον κυπριακό λαό στα δύσκολα αυτά χρόνια. Στον ρόλο αυτό βοήθησε και η ίδια οθωμανική αυτοκρατορία με τα προνόμια που παραχώρησε στην εκκλησία της Κύπρου. Το αποκορύφωμα της δύναμης και της επιρροής των Ελλήνων ήταν στα χρόνια 1754-1821. Τότε ιδρύθηκαν σχολεία που έδειχναν την φροντίδα της εκκλησίας για την εκπαίδευση.

Επί τουρκοκρατίας στην Κύπρο υπήρχαν τρία είδη σχολείων: τα ελληνικά που βρίσκονταν στη Λευκωσία, Λάρνακα και Λεμεσό και τα οποία έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην πνευματική μόρφωση του κυπριακού λαού. Τα κοινοτικά δημοτικά σχολεία σε πόλεις και χωριά και τέλος τα ιδιωτικά που βρίσκονταν στις πόλεις και στα χωριά και σε αυτά δίδασκαν ιερείς και γραμματοδιδάσκαλοι. Αυτοί γνώριζαν τα κοινά γράμματα, τα οποία διδάχτηκαν από τα μοναστήρια ή από τους ιερείς των χωριών. Σχολικά κτήρια σπάνια υπήρχαν. Ως σχολεία χρησιμοποιούνταν σπίτια με μικρό ενοίκιο και το σπίτι του δασκάλου ή του ιερέα. Τη γενική εποπτεία των σχολείων και των μαθητών είχε ένας από τους μεγαλύτερους και καλύτερους μαθητές που λεγόταν πρωτόσχολος.

Οι δάσκαλοι όταν πήγαιναν στα χωράφια τους έπαιρναν μερικές φορές και τους μαθητές τους και διάβαζαν εκεί τα μαθήματά τους μεγαλοφώνως και βοηθούσαν και τον δάσκαλο στην εργασία του. Η αμοιβή των δασκάλων ήταν μηδαμινή και γι' αυτό οι μαθητές έδιναν στον δάσκαλο διάφορα τρόφιμα. Οι ιερείς απαιτούσαν από τους μαθητές να εκκλησιάζονται τακτικά και πολλές φορές τους βοηθούσαν ως ψάλτες στην εκκλησία¹.

Οι μορφωμένοι κληρικοί ήταν ελάχιστοι. Η απαιδευσία του κλήρου παρέμενε αμετάβλητη μέχρι την αγγλική κατοχή. Ο Άγγλος συγγραφέας Baker έγραψε την επαύριον της κατοχής : «οι μοναχοί έχουν ανωτέραν μόρφωσιν, διότι όλοι δύνανται να αναγιγνώσκωσιν και να γράφωσιν εν ω εξ άλλου οι ιερείς είναι πολύ αγράμματοι και υπολογίζεται ότι μόνο το ¼ είναι εις θέσιν να θέτη την υπογραφή του»². Επίσης ο

¹ Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός 1946, σελ.10-11.

² Λοΐζος Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας 1571-1878*, Εκδόσεις Κ. Επιφανείου, Λευκωσία 2000, σελ.81.

Dixon³, Βρετανός αξιωματούχος που είχε έρθει στην Κύπρο την ημέρα της κατάληψης και συγγραφέας του βιβλίου *British Cyprus* έγραψε για την κατοχή σε σχέση με τη μόρφωση του κλήρου ότι ο Κύπριος ιερέας έχει μικρή μόρφωση σε σχέση με το αξίωμά του, δικαιολογώντας τη θέση του με το επιχείρημα ότι στην Κύπρο δεν υπήρχαν ούτε σχολεία αλλά ούτε και διδάκτορες της θεολογίας για να συμβουλευτεί. Συνεχίζει, λέγοντας ότι υπάρχει ένα μικρό τοπικό σχολείο στη Λευκωσία, το οποίο δεν αξίζει τον κόπο να ονομάζεται σχολείο. Επίσης οι χωρικοί τους οποίους πρόκειται να διδάξει και να προφυλάξει είναι πιο αμαθείς από αυτόν⁴.

Λίγα χρόνια μετά την κατάληψη της Κύπρου από τους Τούρκους, ο Δούκας της Σαβοΐας Κάρολος Εμμανουήλ κατέβαλλε ενέργειες όπως αποσπάσει το νησί από τους Τούρκους και να επανιδρύσει το Φραγκικό Βασίλειο. Γι' αυτό ήρθε σε συνεννόηση με τον τότε αρχιεπίσκοπο Κύπρου Βενιαμίν(1600-1609), ο οποίος έβαλε σε αυτό ορισμένους όρους μεταξύ των οποίων και την ανάληψη από πλευράς του Δούκα όπως ιδρύσει σχολεία στην Κύπρο και πανεπιστήμιο στη Λευκωσία. Ο Δούκας απάντησε ότι θα διατηρήσει σε όλες τις πόλεις του βασιλείου δημόσια εκπαιδευτήρια επιστήμης και μάθησης και θα πληρώνει διδασκάλους και θα πληρώνονται όπως πληρώνονταν πριν από τους Φράγκους.

Καθ' όλη την περίοδο από τον ΙΖ μέχρι το πρώτο μισό του ΙΗ ιδρύθηκαν τα πρώτα σχολεία στην Κύπρο. Ιερείς υπήρξαν οι θεματοφύλακες της ελληνικής παιδείας που διατήρησαν άσβεστο το φως της μάθησης όσο αμυδρό κι αν ήταν αυτό. Ο άγριος τουρκικός βορράς απειλούσε να σβήσει και την τελευταία αναλαμπή αυτού του φωτός, όμως οι ανώτεροι κληρικοί με όλες τους τις δυνάμεις προσπάθησαν να κρατήσουν την ελληνική παιδεία στην Κύπρο και έστρεψαν την προσοχή τους στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας και ιδιαίτερα της αριστοτελικής. Στην Ελλάδα καταβαλλόταν περίφημη προσπάθεια για την αναγέννηση των αρχαίων γραμμάτων. Επειδή όμως η μελέτη των συγγραμμάτων του Αριστοτέλη στο πρωτότυπο ήταν δύσκολη για τους σπουδαστές και σε πολλούς από τους Έλληνες διανοούμενους του ΙΗ αιώνα, γινόταν χρήση υπομνημάτων του Θεόφιλου Κορυδαλλέως κατά τον ΙΖ αιώνα, ο οποίος ήταν ένας από τους μεγάλους δασκάλους του γένους και ο οποίος μελέτησε με εμβρίθεια την αριστοτελική φιλοσοφία και την έκανε απλή. Η πρώτη στη Λευκωσία Ελληνική Σχολή ιδρύθηκε μέσα στην αρχιεπισκοπή κατά το 1741 από τον αρχιεπίσκοπο Φιλόθεο, ο οποίος κάλεσε στην Κύπρο τον Εφραίμ τον Αθηναίο ως δάσκαλο και ιεροκήρυκα. Τη συντήρηση της σχολής είχε αναλάβει σχεδόν εξ ολοκλήρου η αρχιεπισκοπή. Ο Φιλόμουσος Χρυσάνθος άρχισε τη λειτουργία σχολείου στην αρχιεπισκοπή όπως αναφέρει ο Γεώργιος Κωνσταντινίδης στα 1801 στο τετράγλωσσο λεξικό του. Το σχολείο

³ Άντρος Παυλίδης, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τμ.Γ, Εκδόσεις Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1995, σελ.1152

⁴ Λοΐζος Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας 1571-1878*, Εκδόσεις Κ. Επιφανείου, Λευκωσία 2000, σελ.81.

λειτουργούσε στο γνωστό ως δωμάτιο του αρχιεπισκόπου, το οποίο είχε προορίσει ως αίθουσα διδασκαλίας όπως φαίνεται από την επιγραφή πάνω στην πόρτα. Από έγγραφο(κωδ. Αρχ. «Α» σελ.152 17/1/1808) αναφέρεται ότι η πατρίδα στερείται του αγαθού της παιδείας. Από αυτό φαίνεται ότι όσο ήταν αρχιεπίσκοπος ο Χρύσανθος δεν λειτουργούσαν σχολεία εκτός από αυτό της επιτροπής. Σε άλλο έγγραφο σε (κώδικα της αρχιεπισκοπής του 1808 σελ 152) αναφέρεται ότι η πατρίδα στερείται του αγαθού της παιδείας και ένας φιλόμουσος ιερομόναχος ο Ιωαννίκιος αφιέρωσε το σπίτι του που βρισκόταν κοντά στην αρχιεπισκοπή ως Ελληνομουσείο⁵. Ταυτόχρονα με τον Ιωαννίκιο ο Μέγας νομοθέτης και διερμηνέας στην Κύπρο Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος δώρισε για τη σχολή 10.000 γρόσια για τη συντήρηση της σχολής. Η δωρεά του Χατζηγεωργάκη καταχωρήθηκε στον κώδικα Α της αρχιεπισκοπής σελ 154. Ο διάδοχος του Χρύσανθου, ο Κυπριανός 1810-1821 ίδρυσε έξω από την αρχιεπισκοπή μέσα στον κήπο που άνηκε στην Ιερά Μονή του Μαχαιρά Ελληνική Σχολή την οποία αφιέρωσε στην Αγία και Ομοούσιο Αγία Τριάδα.

Μετά τα γεγονότα του 1821 η φροντίδα για την εκπαίδευση ανέλαβε ο αρχιεπίσκοπος Πανάρετος. Το 1830 με την ίδρυση σχολείων με χρήματα των επισκοπών και μοναστηριών έγινε μια συστηματική οργάνωση της εκπαίδευσης σε όλες τις πόλεις της Κύπρου. Τις επιτροπές για τη λειτουργία των σχολείων αποτελούσαν οι αρχιερείς μαζί με λαϊκούς. Παράλληλα ενδιαφέρον έδειξε και ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος Α' (1854-1865), ο οποίος φρόντισε να αυξηθούν οι δάσκαλοι στο Ελληνομουσείο και στο αλληλοδιδασκτικό και ίδρυσε το πρώτο Παρθεναγωγείο της Λευκωσίας το 1859. Την περίοδο αυτή σημαντική ήταν και η βοήθεια της Τουρκικής Κυβέρνησης. Ο Τούρκος διοικητής ζήτησε από τον Αρχιεπίσκοπο να του υποβάλει κατάλογο σχολείων που λειτουργούσαν στην Κύπρο ελληνικών και τουρκικών. Από τον κατάλογο αυτόν διαπιστώνουμε ότι στην Κύπρο λειτουργούσαν το 1860 σχολεία σε όλες τις πόλεις της Κύπρου. Τα έξοδα για τη λειτουργία τους τα ανέλαβαν οι μητροπόλεις, η αρχιεπισκοπή, τα μοναστήρια και οι πολίτες. Σχολεία λειτουργούσαν και σε μοναστήρια όπως στον Κύκκο και στον Μαχαιρά. Παράλληλα με τα δημόσια σχολεία υπήρχαν και ιδιωτικά. Στην Ελληνική Σχολή της Λευκωσίας τα παιδιά μελετούσαν Έλληνες συγγραφείς και ελληνική ιστορία και κοντά σε αυτά μάθαιναν και τούρκικα. Από ξένες γλώσσες διδάσκονταν τα γαλλικά. Οι μαθήτριες έκαναν μαθήματα για πιάνο και για κέντημα. Παρόμοια ήταν τα προγράμματα και στις άλλες πόλεις.

Ο Σωφρόνιος Β' (1865-1900) πριν ανεβεί στο αρχιερατικό αξίωμα εργάστηκε μερικά χρόνια ως διευθυντής της Ελληνικής Σχολής στη Λευκωσία. Στην εποχή του έγινε η μεταβίβαση του νησιού από τους Τούρκους στους Άγγλους και από το 1893 η Ελληνική Σχολή Λευκωσίας συνέχισε τη λειτουργία της με το όνομα Παγκύπριο Γυμνάσιο. Όσον αφορά τη Λάρνακα λόγω των προξενείων και της ευρωπαϊκής παροικίας αλλά και του γεγονότος ότι είχε το κυριότερο λιμάνι στην Κύπρο ήταν ανοικτή σε ξένες επιδράσεις και έγινε το κέντρο διοχέτευσης πολιτισμού στην Κύπρο.

⁵ Στο ίδιο, σελ.86-88

Στη Λάρνακα λειτουργούσαν αυτή την εποχή εκτός από τα ελληνικά σχολεία και γαλλικό, των καλογραιών του Αγίου Ιωσήφ. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η εκπαίδευση στα χρόνια της τουρκοκρατίας ήταν αποκλειστικά υπό την επίβλεψη της εκκλησίας. Η κυπριακή εκπαίδευση στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είχε εθνικό χαρακτήρα με κύριο περιεχόμενο την ελληνική ταυτότητα.⁶

⁶ Κάτια Χατζηδημητρίου, *Ιστορία της Κύπρου*, Εκδόσεις Ερμής, 1987, σελ 268-270

Η εκπαίδευση στα χρόνια της Αγγλοκρατίας

Η αγγλική κατοχή της Κύπρου επηρέασε τη θέση της εκκλησίας. Η ενίσχυση της κρατικής εξουσίας περιόρισε το έργο της εκκλησίας στον πνευματικό τομέα. Ο Λόρδος Κίμπερλυ, Υπουργός Αποικιών επί κυβέρνησης Γλάδστωνος, ενδιαφέρθηκε για την ενίσχυση της στοιχειώδους εκπαίδευσης με στόχο την καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και την άνοδο του πνευματικού και βιοτικού επιπέδου του λαού. Έκανε ακόμα τη σκέψη να δημιουργήσει κοινό συμβούλιο εκπαίδευσης και για τις δύο κοινότητες, πιστεύοντας ότι η διαφορά θρησκείας δε θα επηρέαζε τη συνεργασία των δύο κοινοτήτων. Η πρότασή του δεν έγινε αποδεκτή όπως ανέφερε ο ύπατος αρμοστής λόγω της αντίδρασης ηγετικών παραγόντων και από τις δύο κοινότητες. Ο Κίμπερλυ δεν υπολόγισε την εθνική διαφορά ανάμεσα στις κοινότητες. Έτσι οι δύο λαοί Έλληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι εφάρμοζαν χωριστή εκπαίδευση, ακολουθώντας οι Έλληνες πρότυπα από την Ελλάδα και οι Τουρκοκύπριοι από την Τουρκία. Τα μουσουλμανικά σχολεία είχαν πολύ έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα όπως φαίνεται από τα προγράμματά τους, ενώ τα ελληνικά είχαν ποικιλία θεμάτων.

Γενικά όπως και στην τουρκοκρατία στα ελληνικά σχολεία κυρίαρχο ρόλο είχε η εκκλησία με τους Άγγλους να αποδέχονται την κατάσταση αυτή. Ενοχλήθηκαν όμως από τη διάδοση του εθνικισμού που αναπτυσσόταν μέσα από τα σχολεία. Σχολεία μέσης εκπαίδευσης ιδρύθηκαν σε όλες τις πόλεις της Κύπρου. Για τη λειτουργία τους φρόντιζαν οι δύο κοινότητες που είχαν την ευθύνη για το προσωπικό και το πρόγραμμα. Έχοντας ως στόχο την εθνική διαπαιδαγώγηση, η εκκλησία έδωσε περισσότερη σημασία στην κλασική παιδεία παρά στην τεχνική ή επαγγελματική. Τα σχολεία συντηρούνταν με ιδιωτικές εισφορές και με χρήματα που πλήρωναν οι γονείς για τη φοίτηση των παιδιών τους. Φοιτούσαν περισσότερα παιδιά στις πόλεις παρά στα χωριά με την προϋπόθεση όμως ότι οι γονείς μπορούσαν να πληρώνουν τα δίδακτρα. Η Μέση Εκπαίδευση διατήρησε την ανεξαρτησία της και έτσι μπορούσε να ακολουθεί την ελληνική εκπαίδευση στο πρόγραμμα και στα βιβλία. Έρχονταν επίσης καθηγητές από την Ελλάδα, για να διδάξουν στα ελληνικά σχολεία του νησιού.⁷

Οι δύο τελευταίες δεκαετίες της Τουρκοκρατίας είχαν αφήσει την Κύπρο με ένα δίκτυο σχολείων, στοιχειώδους και μέσης παιδείας, που κάλυπτε όλες τις πόλεις και είχε αρχίσει να εισχωρεί και στην ύπαιθρο. Αν και υπήρχαν πολλά προβλήματα αναλφαβητισμού, η περίοδος της αγγλοκρατίας χαρακτηρίζεται από συνεχή πρόοδο και επέκταση του σχολικού δικτύου. Μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες της αγγλικής κατοχής η Λάρνακα συνέχιζε να κρατάει τα πρωτεία της πολιτιστικής ζωής. Εδώ ιδρύθηκε το πρώτο τυπογραφείο λίγους μήνες πριν την αγγλική κατοχή. Το 1878 εκδόθηκε η πρώτη κυπριακή εφημερίδα «Η Κύπρος», το 1879 εκδόθηκε το πρώτο κυπριακό βιβλίο του ιατρού και λόγιου από τη Λάρνακα Θρασύβουλου Ρώπα(1841-

⁷ Στο ίδιο, σελ. 294-297

1890) με τίτλο «Τα ποιήματα »του Θρασύβουλου. Ρώπα και το 1881 το πρώτο κυπριακό περιοδικό «Η Ευτέρπη». Μέχρι τις αρχές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχαν εκδοθεί στη Λάρνακα δεκάδες εφημερίδες και περιοδικά. Από τα περιοδικά ιδιαίτερη μνεία αξίζει να γίνει για τον Εκκλησιαστικό Κήρυκα του μητροπολίτη Κιτίου Μελετίου Μεταξάκη. Όσον αφορά τον τομέα της παιδείας η Λάρνακα ευτύχησε και κατά την περίοδο αυτή να έχει εξαιρετικούς εκπαιδευτικούς. Η Ελληνική Σχολή την οποία από το 1860 μέχρι το 1880 διεύθυνε ο εξαίρετος Χρύσανθος Ιωαννίδης, η οποία το 1898 μετετράπη σε Ημιγυμνάσιο και ύστερα από εισήγηση του Φίλιου Ζαννέτου* και ενέργειες του Κιτίου Μελετίου Μεταξάκη διαμορφώθηκε το γνωστό Παγκύπριο Εμπορικό Λύκειο με παγκύπριο κύρος και ακτινοβολία. Παράλληλα η πόλη με τη βοήθεια μεγάλων δωρητών κοσμήθηκε με πολλά και ωραία δημόσια κτήρια κυρίως σχολικά, μερικά από τα οποία δυστυχώς κατεδαφίστηκαν στην εποχή μας.⁸ Σύμφωνα με ένα αξιόπιστο υπολογισμό, η αύξηση των ελληνικών σχολείων στοιχειώδους εκπαίδευσης την περίοδο που εξετάζεται ήταν η ακόλουθη :1878→ 83 σχολεία, 1885→176 σχολεία, 1890→223 σχολεία, 1900→264 σχολεία, 1910→ 322 σχολεία. Οι αριθμοί αυτοί αντιπροσωπεύουν σημαντική πρόοδο χωρίς βέβαια να ανταποκρίνονται ικανοποιητικά στις υπάρχουσες εκπαιδευτικές ανάγκες. Έχει υπολογιστεί ότι στις αρχές του 20 αιώνα μόνο το 38% όλων των παιδιών σχολικής ηλικίας περιλαμβανομένων και των Τουρκοκυπρίων φοιτούσαν σε σχολεία.

Η Μέση Εκπαίδευση παρέχόταν από τις ανώτερες ελληνικές σχολές των πόλεων που λειτουργούσαν στη Λευκωσία, Λεμεσό, Λάρνακα και Πάφο από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Το σημαντικότερο γεγονός στην ιστορία της ελληνικής μέσης εκπαίδευσης στην Κύπρο ήταν η αντικατάσταση της Ελληνικής Σχολής της Λευκωσίας από το Παγκύπριο Γυμνάσιο το 1893 που αναγνωρίστηκε ως ισότιμο των αντίστοιχων σχολείων της Ελλάδας από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας. Έτσι η Κύπρος απέκτησε ένα κεντρικό όργανο εθνικής παιδείας που έμελλε να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο στην ιστορία των πολιτικών διεκδικήσεων και της πνευματικής και κοινωνικής ζωής της. Έως τότε πρακτικά δεν υπήρχε ανώτατη παιδεία και είναι ενδιαφέρον ότι δεν υπήρχε στην Κύπρο ούτε καν Ιερατική Σχολή. Εκείνη την εποχή οι Αρχιεπίσκοποι δεν νοιάζονταν για τη μόρφωση των υφισταμένων τους κληρικών. Εκκλησιαστική σταδιοδρομία μπορούσε κανείς να ακολουθήσει μόνο με την άσκηση συγκεκριμένων πρακτικών οι οποίες θύμιζαν εν πολλοίς τα μεσαιωνικά ήθη. Κάθε άλλο παρά απορίας άξιο ήταν το εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο του κατώτερου κλήρου. Οι θάνατοι και οι γάμοι δεν καταγράφονταν στα βιβλία της εκκλησίας, γιατί οι παπάδες δεν ήξεραν να γράφουν.⁹ Το 1897 με την

⁸ Ιερομόναχος Σωφρονίου Γ. Μιχαηλίδη, *Ιστορία της κατά Κίτιον Εκκλησίας*, Εκδόσεις Ιεράς Μητρόπολις Κιτίου, Λάρνακα 1992, σελ.267

⁹ Χάιντς Α. Ρίχτερ, *Ιστορία της Κύπρου*, τμ.Α', 1878-1949, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2007, σελ.77.

*Φίλιος Ζαννέτος: συγγραφέας, ιατρός, πολιτευτής και Δήμαρχος Λάρνακας από τους Βούκανους της Πελοποννήσου. Εγκαταστάθηκε στη Λάρνακα το 1888 και ασκούσε το ιατρικό επάγγελμα. Είχε ενεργό ανάμειξη στα πολιτικά πράγματα της Κύπρου και εξελέγη δύο φορές βουλευτής στο

υποστήριξη και του Άγγλου Αρμοστή Ουώλτερ Σένταλ που διακρινόταν για το ενδιαφέρον του για την ελληνική παιδεία στην Κύπρο προστέθηκε στο Παγκύπριο Γυμνάσιο το Παγκύπριο διδασκαλείον που παρείχε διετή παιδαγωγική κατάρτιση στους απόφοιτους του Γυμνασίου, προετοιμάζοντας τους για το έργο του δασκάλου. Ο πληθυσμός των ελληνικών σχολείων Μέσης Παιδείας το έτος 1901-1902 υπολογίστηκε ως εξής :

Σχολές	Αριθμός μαθητών
Παγκύπριο Γυμνάσιο	200
Ελληνική Σχολή Λάρνακας	90
Ελληνική Σχολή Λεμεσού	85
Ελληνική Σχολή Πάφου	24
Ελληνική Σχολή Βαρωσίων	20

Πηγή: Άντρος Παυλίδης, *Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, τμ.4, Εκδόσεις Φιλόκυπρος, σελ245

Έλληνες μαθητές φοιτούσαν και σε μερικά ξενόγλωσσα σχολεία που λειτουργούσαν στην Κύπρο όπως η Αγγλική σχολή της Λευκωσίας και τα θρησκευτικά σχολεία Καθολικών και Διαμαρτυρομένων ιδίως στη Λάρνακα. Οι δύο πρώτες δεκαετίες του 20 αιώνα χαρακτηρίζονται από μία αισθητή προσπάθεια ενίσχυσης της μέσης εκπαίδευσης. Το 1906 οι Ελληνικές Σχολές της Λεμεσού μετατράπηκαν σε ημιγυμνάσια αναγνωρισμένα από το Υπουργείο Παιδείας. Το 1911 το Ημιγυμνάσιο Λάρνακας μετατράπηκε σε Εμπορικό Λύκειο και το επόμενο έτος δύο ακόμα Μέσες Σχολές με πρακτικότερη επαγγελματική κατεύθυνση ιδρύθηκαν στην ύπαιθρο στα ορεινά χωριά Πεδουλά και Λεμύθου.

Παρά τις προόδους αυτές, η εξέλιξη της ελληνικής παιδείας στην Κύπρο κάτω από το αγγλικό καθεστώς δεν ήταν απρόσκοπτη. Από τα χρόνια της Αγγλοκρατίας είχε γίνει προφανές στις αγγλικές αρχές ότι το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στην Κύπρο ήταν ο κυριότερος παράγοντας καλλιέργειας και εξάπλωσης του ελληνικού εθνικισμού στο νησί. Η επέκταση του σχολικού δικτύου μπορούσε να θεωρηθεί ο ασφαλέστερος δείκτης της διάδοσης του εθνικού κινήματος. Παρ' όλη την περίοδο των 82 χρόνων της αγγλικής κατοχής της Κύπρου και παρά το ότι οι Βρετανοί προσπάθησαν να θέσουν υπό τον έλεγχο τους και να κατευθύνουν την εκπαίδευση, η παιδεία παρέμεινε σ' ένα μεγάλο βαθμό υπόθεση των ίδιων των Κυπρίων και κυρίως της εκκλησίας για τους Έλληνες του νησιού και των αντίστοιχων θρησκευτικών ιδρυμάτων για τις μειονότητες (Μουσουλμάνοι, Αρμένιοι, Μαρωνίτες, Λατίνοι).

Η ελληνική πλειοψηφία με πρωτοστάτη την εκκλησία εξακολούθησε να έχει όλη την ευθύνη ύπαρξης και λειτουργίας των εκπαιδευτήριων. Παράλληλα η οθωμανική μειονότητα χειριζόταν όλα τα ζητήματα παροχής τούρκικης εκπαίδευσης. Οι Αρμένιοι είχαν τα δικά τους εκπαιδευτήρια, ενώ λειτουργούσαν και σχολές αγγλικές

Νομοθετικό Συμβούλιο. Το 1922 απελάθηκε από τους Άγγλους εξαιτίας της πολιτικής και εθνικής του δραστηριότητας.

ή και άλλες. Το 1878 όταν οι Άγγλοι ανέλαβαν την διακυβέρνηση του νησιού, η εκπαίδευση στην Κύπρο ήταν περίπου υποτυπώδης ενώ το μεγαλύτερο μέρος του νησιού ήταν αγράμματοι. Υπολογίζεται ότι σ' ολόκληρο το νησί λειτουργούσαν τότε μόνο 83 ελληνικά σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης και 65 τούρκικα, ενώ σε πολλά χωριά παρέχόταν από ιερείς ή άλλους μια εντελώς βασική και ελληνική μόρφωση που συνίστατο κυρίως στη μη ικανοποιητική διδασκαλία γραφής και ανάγνωσης. Σύμφωνα με έκθεση που συνέταξε ο αιδεσιμότατος F.D. Newham το 1879 κατά τον χρόνο της Αγγλικής κατοχής της Κύπρου, δηλαδή κατά το 1878 λειτουργούσαν στο νησί τα ακόλουθα σχολεία:

	Ελληνικά	Μουσουλμανικά
Λευκωσία	21	28
Λάρνακα	12	8
Λεμεσός	20	4
Αμμόχωστος	10	8
Κερύνεια	8	5
Πάφος	12	12
Σύνολο	83	65

Πηγή: Άντρος Παυλίδης, *Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, τμ.4, Εκδόσεις Φιλόκυπρος, σελ.244

Στους πιο πάνω αριθμούς δεν περιλαμβάνεται ο αριθμός των ιδιωτικών ελληνικών σχολείων. Ο επόπτης Σπένσερ και οι διοικητές μιλούσαν για την πρόοδο των ελληνικών σχολείων στα οποία φοιτούσαν και παιδιά των Τούρκων. Ο ελληνικός πληθυσμός καταλάμβανε τα $\frac{3}{4}$ του συνολικού πληθυσμού της Κύπρου. Γι' αυτό αναλογικά θα έπρεπε να υπάρχουν περισσότερα ελληνικά σχολεία. Εάν προσθέσουμε σε αυτά και τα σχολεία των ιερέων τα οποία λειτουργούσαν σε μικρές κοινότητες, τότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα ελληνικά σχολεία θα ήταν περισσότερα από 83. Απ' ότι φαίνεται όμως δεν εξακριβώθηκε ο ακριβής αριθμός των ελληνικών και τουρκικών σχολείων κατά τα πρώτα χρόνια της αγγλικής κατοχής.

Ο Σπένσερ στη γνωστή έκθεσή του το 1880 στη σελίδα 39 παρέχει πολύ ενδιαφέρουσες και αξιόλογες πληροφορίες για τα εκπαιδευτήρια της Σκάλας και Λάρνακας. Αναφέρει σχετικά ότι η ελληνική ή ανωτέρα σχολή της Λάρνακας λειτουργούσε υπό την προεδρία ενός διακόνου του Χρύσανθου Ιωαννίδη, ο οποίος ήταν έξοχος δάσκαλος και είχε δύο ικανούς βοηθούς και ο ένας από αυτούς ήταν γαλλοδιδάσκαλος. Άκουσε τρία παιδιά να διαβάζουν στην πρώτη τάξη Σατωβριάνδον και να ερμηνεύουν αυτό στην ελληνική, αναλύοντας τις προτάσεις, τις λέξεις και δίνοντας παράγωγα. Η δεύτερη τάξη είχε οκτώ παιδιά και εκεί δίδασκε ο Διευθυντής. Διδασκόταν Ξενοφώντα « Κύρου Παιδεία» και τα μετέφραζαν στα ελληνικά. Η τρίτη τάξη αποτελείτο από είκοσι παιδιά αλλά μόνο τέσσερα ήταν παρόντα και έκαναν μάθημα αρχαίας γραμματικής. Αυτό έλεγε ήταν και το μόνο σχολείο στο οποίο βρήκε επαρκές προσωπικό δασκάλων. Δηλαδή τρεις δάσκαλοι για τριανταπέντε μαθητές.

Τέλος, αναφέρει ότι η αναχώρηση του σχολάρχη θα είναι μεγάλη απώλεια για την παιδεία στη Λάρνακα.¹⁰

Επίσης στην έκθεσή του ο Σπένσερ αναφέρει ότι οι μαθητές είναι τόσο έξυπνοι και φιλομαθείς, ώστε είναι λυπηρό που δεν διδάσκονται οι μαθητές με μια πιο καλή μέθοδο. Στην περιγραφή που κάνει για το σχολείο της Κερύνειας θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτό ίσχυε και για τα άλλα σχολεία κατώτερης εκπαίδευσης στην Κύπρο. Οι δάσκαλοι σύμφωνα με τον Σπένσερ πληρώνονταν πενιχρώς, οι πλείστοι δε τούτων ήσαν ανίκανοι ή ακατάλληλοι δια το διδασκαλικό επάγγελμα. Τελειώνοντας την έκθεσή του αναφέρει « εν τη εκθέσει του ταύτη ο Σπένσερ αρκείται εις την ξηράν αναγραφήν του ό, τι αντελήφθη, σημειοί όμως μετά τινος ιδιαιζούσης ευχαριστήσεως την υπ' ενίων εκ των διδασκάλων εκφρασθείσαν επιθυμίαν του να διδάξωσι την αγγλικήν, ως και το ότι συνήντησε που βιβλία της "Βιβλικής Εταιρείας" του, ή ότι εξητήθησαν παρ' αυτού τοιαύτα.¹¹

Τη διεύθυνση των σχολείων την είχε η κυβέρνηση με τους διοικητές των επαρχιών και μέχρι τον Δεκέμβρη του 1880, όταν διορίστηκε επίσημα ως επόπτης της παιδείας ο ιερέας Σπένσερ. Ο Σπένσερ το 1881 με εγκύκλιό του έλεγε ότι για να διοριστεί δάσκαλος σε ελληνικό δημοτικό σχολείο έπρεπε η χωριτική εκπαιδευτική επιτροπή να υποβάλει στο γραφείο της παιδείας πιστοποιητικό ότι ο δάσκαλος που επρόκειτο να διοριστεί στο χωριό θα έπρεπε να είναι ικανός στο έργο του και να έχει καλό χαρακτήρα.

Από τα πρώτα χρόνια της αγγλικής κατοχής, οι άγγλοι τμηματάρχες φανέρωσαν τις προθέσεις τους εναντίον της ελληνικής παιδείας και εργάστηκαν με κάθε τρόπο, ώστε να την υποβαθμίσουν. Έτσι ο αρμοστής Βίδωλφ θεωρούσε ότι το κυβερνητικό επίδομα για τα σχολεία ήταν καθαρή σπατάλη και εισηγείτο την ίδρυση αγγλικού διδασκαλείου. Ο Σπένσερ συνιστούσε όπως η αγγλική γλώσσα να είναι το κύριο όργανο της εκπαίδευσης των Ελλήνων μαθητών στην Κύπρο. Συνεργάτης των δύο αυτών τμηματάρχων ήταν ο διοικητής της Λάρνακας Κόπαμ, γνωστός για τα ανθελληνικά του αισθήματα, κατηγορούσε στην έκθεσή του την ελληνική διδασκαλία και υποστήριζε την ίδρυση αγγλικών σχολών. Σε αυτό εναντιώθηκε ο υπουργός των αποικιών Κίμπερλεϋ, ο οποίος υποστήριζε την ελληνική παιδεία.

Όταν διορίστηκε ο Βίδωλφ ως αρμοστής διόρισε και τον Σπένσερ ως επιθεωρητή των σχολείων των πόλεων και των χωριών, ο οποίος μετά από εξέταση εισηγήθηκε την ίδρυση αγγλικών σχολείων, τη διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας στα σχολεία των ιθαγενών, κυβερνητικά βοηθήματα στα σχολεία των χωριών και η αγγλική γλώσσα να είναι η κύρια στα ελληνικά σχολεία. Πρότεινε επίσης την ίδρυση αγγλικών σχολείων στην Λάρνακα και Λεμεσό. Πρότεινε την αύξηση του μισθού των δασκάλων, ώστε να βρεθούν εύκολα άτομα που θα ήθελαν να διδάξουν την αγγλική

¹⁰ Ιερώνυμος Περισιτιάνης, *Ιστορία των ελληνικών γραμμάτων*, Εκδόσεις Επιφανείου, Λευκωσία 2000, σελ. 217-218

¹¹ Φίλιος Ζαννέτος, *Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, τμ.Α', Λάρνακα 1910 σελ. 218

γλώσσα. Η απάντηση του υπουργού Κίμπερλεϋ ήταν κάτι που δεν περίμεναν ο διοικητής και ο επόπτης. Υποστήριξε ότι η ελληνική γλώσσα είναι πλούσια και παρέχει τα εφόδια όχι μόνο για την στοιχειώδη εκπαίδευση αλλά και για την επιτυχία υψηλού βαθμού πνευματικής ανάπτυξης και είναι το όργανο που εξεπολίτισε την οικουμένη άρα μπορεί κάλλιστα να παιδεύσει και τους Έλληνες της Κύπρου.¹² Η έκθεση του αρμοστή Βίδωλφ ξεσήκωσε τον κυπριακό λαό αλλά η απάντηση του Λόρδου Κίμπερλεϋ ναυάγησε τα σχέδιά τους και ικανοποίησε τον λαό.

Ο Άγγλος ύπατος αρμοστής συνταγματάρχης Βίδωλφ αναφέρει επίσης σε έκθεσή του ημερ.27 Ιουλίου 1880 ότι λειτουργούσαν στο νησί τότε 76 Χριστιανικά και 64 Μωαμεθανικά. Σχολές Μέσης Εκπαίδευσης λειτουργούσαν μόνο στις πόλεις (εκτός της Κερύνειας). Το ποσοστό των αγράμματων Κυπρίων ξεπερνούσε το 80%. Στις αρχές του 20ού αιώνα υπολογίζεται ότι μόνο ένα ποσοστό γύρω στο 38% των παιδιών Ελλήνων και Τούρκων φοιτούσαν σε σχολεία στοιχειώδους μέσης εκπαίδευσης. Το ποσοστό είναι πολύ χαμηλό ιδιαίτερα για τη μέση εκπαίδευση. Στα χρόνια της Αγγλοκρατίας τους δασκάλους διόριζε η σχολική επιτροπή, η οποία καθόριζε και τους μισθούς. Η κυβερνητική επιχορήγηση αυξανόταν κλιμακωτά ανάλογα με την ικανότητα του κάθε δασκάλου. Έφτανε μέχρι και τις είκοσι λίρες και σταμάτησε, όταν με νόμο του 1923 τα έξοδα ανάλαβε η κυβέρνηση για την παιδεία. Σημαντικό ρόλο για τη μείωση των μισθών στις κοινότητες φέρουν οι δάσκαλοι και μετά οι σχολικές επιτροπές. Κάποιοι δάσκαλοι επειδή επιθυμούσαν διορισμό στο χωριό τους, έθεταν σε μειοδοσία τον μισθό του δασκάλου και διοριζόταν αυτός με την πιο μικρή προσφορά. Αυτό είχε επιπτώσεις και στο έργο του δασκάλου, διότι διοριζόταν όχι ο καλύτερος αλλά αυτός που δεχόταν να πάρει λιγότερα.

¹² Βολονάκης Δ. Μιχαήλ, *Η Εκπαίδευσις εν Κύπρω από της Αγγλικής κατοχής 1878-1912*, Εκδόσεις Τυπογραφείο Μιχαήλ Μαντζεβελάκη, Αθήνα 1913, σελ. 5

Νόμος περί Δημοτικής Εκπαίδευσης

Νόμος θεσπισθείς υπό της Αυτού Εξοχότητος του Μεγάλου Αρμοστού της νήσου Κύπρου και αρχηγού των εν αυτή Δυνάμεων, της συμβουλή και συναινέσει του Νομοθετικού Συμβουλίου της Νήσου «περί λήψεως πρόνοιας δια την ίδρυσιν και διαχείρισιν δημοτικών σχολείων εν Κύπρο»¹³.

Αν και ήταν προφανές ότι οι Ελληνοκύπριοι χρησιμοποίησαν το εκπαιδευτικό σύστημα για την προώθηση των εθνικών τους στόχο, ωστόσο οι Άγγλοι ακολούθησαν μια «φιλελεύθερη» εκπαιδευτική πολιτική. Η πολιτική αυτή θεμελιώνεται επίσημα με τη ψήφιση του νόμου 18 του 1895, ο οποίος παραχωρούσε στις δύο εθνικές κοινότητες της Κύπρου την ελευθερία να διοικούν την εκπαίδευσή τους αλλά ταυτόχρονα τους επιβάρυνε με την κύρια ευθύνη της χρηματοδότησης των σχολείων τους. Στην πραγματικότητα με το καθεστώς της αυτοδιοίκησης που παραχώρησαν οι Άγγλοι αναγνωριζόταν ο καθοριστικός ρόλος της εκκλησίας της Κύπρου στα εκπαιδευτικά δρώμενα των Ελληνοκυπρίων και ταυτόχρονα παρεχόταν η ελευθερία να θέσει την εκπαίδευση στην υπηρεσία της εθνικής πολιτικής.

Πιο αναλυτικά ο νόμος αυτός, ο οποίος ίσχυσε τυπικά ως το 1933, προέβλεπε την σύσταση τριών διοικητικών οργάνων, τα οποία έδιναν σάρκα και οστά στην εκπαιδευτική διοίκηση. Αυτά ήταν τα πιο κάτω: α) το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο το οποίο χάραζε την εκπαιδευτική πολιτική της ελληνοκυπριακής δημοτικής εκπαίδευσης. Ήταν υπεύθυνο για τον καθορισμό των αναλυτικών προγραμμάτων, των σχολικών βιβλίων, των χαρτών, των εικόνων και την εκπόνηση κανονισμών, β) τις Εκπαιδευτικές Επιτροπές, οι οποίες ήταν αρμόδιες για τον καθορισμό των σχολείων που θα λειτουργούσαν στα όρια της επαρχίας, την επίλυση σχετικών προβλημάτων που αδυνατούσαν να λύσουν οι χωρητικές σχολικές επιτροπές και τον διορισμό δασκάλων σε σχολεία της επαρχίας στις περιπτώσεις που οι υπεύθυνες επιτροπές δεν το αναλάμβαναν και γ) τις Χωρητικές Σχολικές Επιτροπές οι οποίες ήταν υπεύθυνες για τα σχολεία της κοινότητας, ενώ από το 1905 εντάχθηκαν με νόμο και οι σχολικές επιτροπές των πόλεων. Οι επιτροπές αυτές είχαν την αρμοδιότητα να επιλέγουν και να διορίζουν τον δάσκαλο της πόλης ή της κοινότητας, να καθορίζουν το ύψος της αμοιβής τους και να τους απολύουν. Η αποικιακή κυβέρνηση της Κύπρου από την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα άρχισε να προβληματίζεται σοβαρά για την ταύτιση της εκπαίδευσης με την εθνική ιδεολογία και πολιτική και κυρίως για τις συνέπειες αυτής της κατάστασης σε πολιτικό επίπεδο. Γι' αυτό και επιδίωκε την αναθεώρηση του συστήματος εκπαιδευτικής αυτοδιοίκησης με στόχο την αναδιανομή της εκπαιδευτικής εξουσίας και την ισχυροποίηση ελέγχου της πάνω στην ελληνοκυπριακή εκπαίδευση.

Το 1913 δύο Άγγλοι εμπειρογνώμονες οι Talbot και F.Cape ήρθαν στο νησί ως προσκεκλημένοι της αποικιακής κυβέρνησης για να μελετήσουν τα προβλήματα της κυπριακής εκπαίδευσης και να προτείνουν λύσεις. Η προτεινόμενη λύση ήταν να

¹³ Έθνος, Λάρνακα, 14-9-1895

αναλάβει τη χρηματοδότηση της εκπαίδευσης με αντάλλαγμα την αύξηση του ελέγχου της στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αν και η πρόταση απορρίφθηκε χωρίς συζήτηση από τους ελληνοκύπριους, ωστόσο πρόσφερε νόμιμη βάση πάνω στην οποία θα οικοδομηθεί στο άμεσο μέλλον η αποικιακή εκπαιδευτική επιτροπή.

Σε εφημερίδα της εποχής δημοσιεύτηκαν σκέψεις από αρθρογράφο για τον νόμο του 1895. Στην αρχή θεωρεί ότι είναι δύσκολη η εξαγωγή συμπερασμάτων πριν την εφαρμογή της νομοθεσίας αλλά δεν αποκλείει το όφελος που θα έχει η εκπαίδευση της Κύπρου, αφού θα διευκολυνθεί η ίδρυση σχολείων και στα χωριά θα βρίσκονται πιο εύκολα οι πόροι για τη συντήρηση και πληρωμή των ικανότερων δασκάλων. Ενδοιασμοί υπήρχαν όσον αφορά τον διορισμό των δασκάλων. Εάν αμείβονταν καλά, τότε θα είχαν περισσότερο ζήλο και όρεξη για να εκπληρώσουν τα καθήκοντά τους. Θα ήταν καλό λέει ο αρθρογράφος να υπήρχε και διδασκαλία πρακτικής αγρονομίας και δένδροκομίας όπου θα εξυπηρετούσαν τις ανάγκες της Κύπρου ως γεωργικής χώρας. Τέλος, προτρέπει τους πολίτες να δεχθούν τον νόμο, διότι με ασήμαντα εκπαιδευτικά τέλη ανάλογα με τη δυνατότητα του καθενός θα εδραιωθούν σε καλύτερη βάση τα σχολεία του νησιού.¹⁴

Η πρώτη νομοθεσία που σχετιζόταν με την εκπαίδευση είχε θεσπιστεί το 1892 και αφορούσε τα προσόντα των δασκάλων. Τρία χρόνια αργότερα θεσπίστηκε ο νόμος 18 του 1895 που παρέμεινε σε ισχύ μέχρι το 1905, οπότε ακυρώθηκε και αντικαταστάθηκε με άλλον. Ο νόμος 14 του 1897 ήταν πάλι περί παιδείας συμπληρωματικός του προηγούμενου και ίσχυσε και αυτός μέχρι το 1905. Το 1905 επί ημερών του ύπατου αρμοστή Σερ Τσαρλς Α. Κίγκ Χάρμαν (1904-1911), θεσπίστηκε ο νόμος 5 του 1905 περί Μέσης Παιδείας. Ο νόμος αυτός επιβεβαίωσε και τροποποιούσε τους προηγούμενους νόμους που αναφέρθηκαν πιο πάνω και ταυτόχρονα παρείχε νέες πρόνοιες. Ο νόμος αυτός έκανε σαφή διαχωρισμό της μουσουλμανικής και χριστιανικής εκπαίδευσης και προέβλεπε τη σύσταση εκπαιδευτικών συμβουλίων.¹⁵

¹⁴ Έθνος, Λάρνακα, 28-9-1895

¹⁵ Μ.Κ.Ε. τμ.5, Εκδόσεις Φιλόκυπρος, σελ.27-28

Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση κατά την πρώτη περίοδο της Αγγλοκρατίας

Η δημοτική εκπαίδευση καταλάμβανε σοβαρό ρόλο, επειδή δεχόταν υψηλά ποσοστά μαθητών σε σχέση με τη μέση εκπαίδευση κατά την περίοδο της αγγλοκρατίας. Το ποσοστό του αναλφαριθμητισμού ήταν πολύ ψηλό ως αποτέλεσμα των συνθηκών που επικρατούσαν κατά την τουρκοκρατία. Στη συνέχεια, η δημοτική εκπαίδευση εξελίχθηκε σε τέτοιο βαθμό που τεκμηριωμένα η λειτουργία της έπαιξε σημαντικό ρόλο στη μετάδοση των γνώσεων, των αξιών και στη δημιουργία εθνικής συνείδησης.

Παράλληλα οι Άγγλοι, από την αρχή της περιόδου, έχοντας υπόψη τις δυνατότητες της σχολικής εκπαίδευσης κατέβαλαν πολλές προσπάθειες να την ελέγξουν και να τη χειραγωγήσουν. Για ένα μεγάλο διάστημα ωστόσο παρέμεινε ως μια υπόθεση που είχαν άμεση εμπλοκή και πρωτοβουλίες οι δύο εθνότητες. Παρόλα αυτά έβαλαν τα θεμέλια που τους επέτρεψαν να το επιτύχουν. Συστάθηκε το ελληνικό εκπαιδευτικό συμβούλιο και το μουσουλμανικό εκπαιδευτικό συμβούλιο.¹⁶ Τα δύο συμβούλια είχαν ως πρόεδρο τον Βρετανό αρχιγραμματέα ή αντιπρόσωπό του και κάθε εθνότητα τους δικούς της εκπροσώπους στο αντίστοιχο συμβούλιο. Κάθε επαρχία είχε τη δική της επαρχιακή εκπαιδευτική επιτροπή. Τα εκπαιδευτικά συμβούλια είχαν αρμοδιότητες για τη σύνταξη κανονισμών λειτουργίας και προγραμμάτων των σχολείων, για την επιλογή βιβλίων, για τον καθορισμό των καθηκόντων των εκπαιδευτικών καθώς και για την ανέγερση σχολείων. Οι δάσκαλοι διορίζονταν για αρκετά χρόνια από τις χωρητικές εκπαιδευτικές επιτροπές. Παρόλα τα πιο πάνω μέτρα, κεντρικό ρόλο έπαιξε ο Άγγλος επόπτης παιδείας.

Η ελληνική κοινότητα διατήρησε κάτω από τον έλεγχό της τη μέση εκπαίδευση, ενώ η δημοτική ελεγχόταν ως ένα βαθμό από τους Άγγλους. Στόχος των Ελλήνων ήταν η διαφύλαξη της ελληνικότητας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης γι' αυτό και διατηρούνταν στενοί δεσμοί με την Ελλάδα, όπως η αποστολή βιβλίων και καθηγητών για υπηρεσία στη Κύπρο. Από τις ενέργειες και το ενδιαφέρον των Βρετανών για ώθηση της παιδείας στο πεδίο της δημοτικής εκπαίδευσης με παράλληλη εξύψωση της κοινωνικοοικονομικής θέσης των Κυπρίων, πάντοτε σε σχέση με τα δεδομένα της τουρκοκρατίας, αντιλαμβάνεται κανείς ότι υπήρχαν πολιτικές σκοπιμότητες.¹⁷ Για την εκπαίδευση των δασκάλων υπήρχαν τρεις παραγωγικές σχολές:

1. Το παγκύπριο διδασκαλείο (1893-1935) για τους δασκάλους
2. Το διδασκαλείο θηλέων Φανερωμένης (1903-1937) για δασκάλες
3. Το ιεροδιδασκαλείο Λάρνακας (1910-1933) για δασκάλους

Οι Άγγλοι στην προσπάθειά τους να ελέγξουν την εκπαίδευση των δασκάλων κατάργησαν τα τρία αυτά εκπαιδευτήρια μετά τα γεγονότα του 1931 και ίδρυσαν το

¹⁶ Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επί Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός 1946, σελ.54

¹⁷ Στέλιος Πέτρου, *Η κυπριακή εκπαίδευση*, Εκδόσεις Β.Γκιούρδας, Αθήνα 2001, σελ.91-93

διδασκαλικό κολλέγιο αρρένων στη Μόρφου το 1937 και το διδασκαλικό κολλέγιο θηλέων το 1943 στη Λευκωσία.

Με τον νόμο του 1905 τα σχολεία για να επιχορηγούνται έπρεπε να καλύπτουν ορισμένες προϋποθέσεις όπως το να διδάσκουν την αγγλική γλώσσα και να αποδέχονται τον κυβερνητικό έλεγχο. Οι Άγγλοι επίσης άσκησαν την πολιτική ενσωμάτωσης των δασκάλων στον θεσμό του αποικιοκρατικού εκπαιδευτικού συστήματος και τους επέβαλλε την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας ως προϋπόθεση, για να έχουν επαγγελματική ανέλιξη και μισθολογική αναβάθμιση. Λίγα χρόνια πριν ο Σπένσερ, ο οποίος αναφέρεται και ως διευθυντής παιδείας, προτού αναχωρήσει από την Κύπρο το 1900 με εγκύκλιό του ανάγγελλε στους δασκάλους την πρόθεση της αποικιοκρατικής κυβέρνησης για αύξηση του μισθού τους στην περίπτωση που μάθαιναν αγγλικά, περνούσαν τις εξετάσεις και μπορούσαν να διδάξουν την αγγλική γλώσσα στα σχολεία που υπηρετούσαν.¹⁸

Οι Άγγλοι δεν εξαιρούν την περίπτωση γυμνασίου από την πολιτική που εγκαίνιασαν απέναντι στα σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης. Από την αρχή σχεδόν της αγγλικής κυριαρχίας εμφανίζονται απρόθυμοι να συμβάλουν οικονομικά στην ανάπτυξη της Μέσης Εκπαίδευσης με το επιχείρημα ότι την προτεραιότητα στην πολιτική τους έχει η Δημοτική Εκπαίδευση. Οι ουσιαστικοί λόγοι που τηρούν αυτή τη στάση είναι δύο: α) θεωρούν ότι η Γυμνασιακή εκπαίδευση συνεπάγεται υψηλό οικονομικό κόστος και επιπλέον δεν συνάδει προς την εκπαίδευση του πολίτη των κτήσεών τους και β) διαβλέπουν τον κίνδυνο η παιδεία και οι αξίες που παρέχει να ενισχύσουν τα πολιτικά αιτήματα των Ελληνοκυπρίων. Οι διαδικασίες για την ίδρυση του Γυμνασίου συμπίπτουν με τη φάση κατά την οποία η κλασσική εκπαίδευση αρχίζει να θεωρείται παρωχημένη, καθώς επικρατούν οι ιδέες του κινήματος της Νέας Αγωγής. Έτσι οι Άγγλοι διαθέτουν ένα ακόμη προσηματικό λόγο για να δικαιολογήσουν την απροθυμία τους για ενίσχυση της Μέσης Εκπαίδευσης.¹⁹

Οι υποστηρικτές του κλασσικού Γυμνασίου θέτουν ως προτεραιότητα την εθνική αποκατάσταση που εξυπηρετείται καλύτερα με το κλασσικό Γυμνάσιο. Γι' αυτό και το ιερό πρότυπο αυτονότητα είναι η ελληνική εκπαίδευση, επειδή οδηγεί προς την ενωτική ιδεολογία, ενώ οι υποστηρικτές της Νέας Αγωγής υποστηρίζουν ότι θα εξυπηρετήσει τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες της εποχής.

Η γενικότερη στάση των Άγγλων απέναντι στο ζήτημα της ανάπτυξης της Μέσης Εκπαίδευσης και ειδικότερα η απάντηση στο αίτημα της κυπριακής αντιπροσωπείας δεν άφηνε αμφιβολίες ότι η αγγλική κυβέρνηση αντιμετώπιζε αρνητικά όχι μόνο το αίτημα της οικονομικής επιχορήγησης της Μέσης Εκπαίδευσης αλλά και την ιδέα ίδρυσης Γυμνασίου και παράλληλα εκμηδένιζε τις υψηλές προσδοκίες που είχαν οι

¹⁸ Στο ίδιο σελ.111

¹⁹ Δημήτρης Φ. Χαραλάμπους, *Η ίδρυση του πρώτου Δημοσίου Γυμνασίου στην Κύπρο (1893)*, Έκδοση Παγκύπριου Γυμνασίου, Λευκωσία 1997, σελ. 92-93

Κύπριοι απέναντι στο πολιτισμένο και φιλελεύθερο κράτος των Άγγλων. Κάποιοι υποστηρίζουν την γνώμη ότι ήταν ασύμφορο για την Αγγλία να έχει δούλους πεπαιδευμένους²⁰, γιατί ήθελαν τους Κύπριους να είναι αμόρφωτοι. Ίσως όμως αυτό να οφειλόταν και στα καθαρώς βρετανικά συμφέροντα. Οι Άγγλοι φοβούνταν την ανάπτυξη των Ελληνικών στοιχείων, διότι γνώριζαν ότι αν ο Κύπριος μορφωνόταν, θα αναπτυσσόταν το εθνικό του αίσθημα και θα γινόταν το έργο τους πιο δύσκολο γι' αυτό και απέφευγε να ενισχύσει τα ελληνικά γράμματα. «Αν οι Κύπριοι εξοβελίσωσι την ελληνική γλώσσα και εκ των δημοτικών σχολείων και παραδεχθώσιν αντ' αυτής την αγγλική τότε ου μόνον λύκεια και γυμνάσια θα ίδρυση αλλά και το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης εις Κύπρον θα μεταφέρει.» Έτσι γραφόταν στον τύπο της εποχής που έδειχνε καθαρά τους στόχους των Άγγλων προς την εκπαίδευση των Κυπρίων. Ίσως να είναι αυτή η στάση των Άγγλων και μέρος της ευρύτερης πολιτικής τους προς τις αποικίες. Δηλαδή πέραν από την αύξηση του συνολικού κόστους για την ίδρυση σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης ίσως να είναι και μια τακτική των ισχυρών για να δείχνουν την ανωτερότητά τους σε διάφορους τομείς και να ξεχωρίζουν σε μεγάλο βαθμό από τους υπόδουλους λαούς. Επίσης ένας ακόμα λόγος ήταν ότι η καθυστέρηση της πνευματικής ανάπτυξης των υπόδουλων Κυπρίων τους κρατούσε σε λήθαργο όσον αφορούσε τα εθνικά θέματα και τη σχέση των Κυπρίων με την Ελλάδα και με αυτό κατόρθωναν να μην υπάρχουν διαμαρτυρίες και απεργίες, πράγμα το οποίο όπως φαίνεται πιθανόν να συνάντησαν σε άλλους υπόδουλους λαούς και δεν θα ήθελαν να κάνουν τα ίδια λάθη.

²⁰ *Φωνή της Κύπρου*, Λευκωσία, 13/25-4-1890

Λάρνακα, η άτυπη πρωτεύουσα της Κύπρου

Η Λάρνακα υπήρξε καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας η δεύτερη πολυπληθέστερη πόλη της Κύπρου. Σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα και του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα λειτουργούσε πάντα ως δίδυμη πόλη με δύο ξεχωριστούς οικισμούς, την παράλια Σκάλα και τον μεσόγειο Λάρνακα που εξέλεγαν σε ξεχωριστές εκλογές τους αντιπροσώπους τους για τα κοινά συμβούλια και τις άλλες κοινοτικές αρχές της πόλης. Οι τέσσερις σημαντικότερες εξουσίες στην πόλη, εκτός από τις αγγλικές αρχές ήταν το Δημοτικό Συμβούλιο, το Προξενικό Σώμα, η Μητρόπολη Κιτίου και η Επιτροπή του Αγίου Γεωργίου, που είχε την ευθύνη της διαχείρισης της μεγάλης περιουσίας της Μονής και της οικονομικής επιχορήγησης των σχολείων όλης της Λάρνακας. Της επιτροπής προήδρευε ο Μητροπολίτης και την αποτελούσαν ανά τρεις εκπρόσωποι από τους δύο τομείς της πόλης.²¹

Η αναλογία του πληθυσμού ήταν συντριπτικά υπέρ του ελληνικού στοιχείου. Υπήρχαν 3.500 Έλληνες και άλλοι χριστιανοί και 1.500 περίπου μουσουλμάνοι. Οι Έλληνες δηλαδή κατείχαν τα $\frac{3}{4}$ του πληθυσμού και οι Τούρκοι το $\frac{1}{4}$. Στη Λάρνακα ζούσε επίσης μόνιμα μεγάλη Ευρωπαϊκή κοινότητα που διαχρονικά δεν ξεπερνούσε το 10% του πληθυσμού της πόλης αλλά αποτελείτο από πολύ δυναμικούς και πλούσιους ανθρώπους τους οποίους το τουρκικό κράτος σεβόταν.

Στη Λάρνακα λόγω των προξενείων, των πολλών μόνιμα εγκατεστημένων Ευρωπαίων αλλά και της καλύτερης οικονομικής άνεσης που επικρατούσε και της ολιγάριθμης παρουσίας Τούρκων αξιωματούχων και στρατιωτικών οι φοβέρες των Τούρκων ήταν λιγότερες σε σχέση με τη Λευκωσία στην οποία υπερτερούσε το τουρκικό στοιχείο και υπήρχε περισσότερη τρομοκρατία. Η κατάσταση αυτή στη Λάρνακα έκανε τους Τούρκους υποτακτικούς στο χρήμα και στην εξαγορά που πετύχαιναν αθόρυβα και μυστικά οι ευκατάστατοι πρόξενοι και έμποροι. Λόγω της θέσης της πόλης ως λιμενικού, οικονομικού, εμπορικού και χρηματοδοτικού κέντρου ήταν φυσικό η Λάρνακα να συγκεντρώνει σταδιακά αυξανόμενο ελληνικό πληθυσμό που είχε έμφυτα την ενασχόληση με το εμπόριο και την αγάπη προς τη μόρφωση και τον πολιτισμό.

Οι συνθήκες αυτές δημιούργησαν μέσα στην Τουρκοκρατία μια πόλη με αστικές συνθήκες και αξίες, ένα ανοικτό παράθυρο της Κύπρου προς την Ευρώπη. Ο αριθμητικά μεγαλύτερος από τη Λευκωσία ελληνικός πληθυσμός διατηρήθηκε μέχρι το τέλος της Τουρκοκρατίας στη Κύπρο.²² Στην ουσία η Λάρνακα ήταν η άτυπη πρωτεύουσα του νησιού. Ιδιαίτερα πλούσια είναι η ιστορία της περιόδου αυτής αλλά πολύ απογοητευτική η εξέλιξη της παιδείας στο νησί, αφού πέρα από τους περιορισμούς που επέβαλε το καθεστώς ήταν και η εξαθλίωση που γινόταν σκόπιμα

²¹ Γιώργος Γεωργής, *Η Λάρνακα των Μαυροϊδηδων και του εμπορίου 1878-1937*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, σελ. 102

²² Αλέξης Μιχαηλίδης, *Η Τουρκοκρατία στη Λάρνακα-οι άγνωστες πτυχές της ζωής, της εκπαίδευσης και των αγώνων της Κύπρου*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2010, σελ. 11

και δεν άφηνε στους Κύπριους πολλά περιθώρια διάθεσης οποιωνδήποτε περισσευμάτων για κάθε μορφής παιδεία.

Η εικόνα αυτή αλλάζει πρώτα από τη Λάρνακα και αργότερα επεκτείνεται σε όλη την Κύπρο με αποτέλεσμα στις τελευταίες δεκαετίες της Τουρκοκρατίας οι Έλληνες της Κύπρου να κάνουν σημαντικά βήματα στον τομέα της μόρφωσης. Στη Λάρνακα συνέβαιναν πρωτοποριακά πράγματα για την εποχή τους όπως συνωμοσίες, επαναστάσεις, διεθνής πολιτική, ώστε η πόλη να έχει τόση δυναμική, ώστε να γεννήσει και την πρώτη δασκάλα στον τομέα της δημόσιας ελληνικής παιδείας στην Κύπρο.

Το Ελληνικό Προξενείο στην παλιά Λάρνακα. Δίπλα του η Ελληνική Λέσχη με το επιβλητικό μπαλκόνι της. Οι φοινικούδες μόλις είχαν φυτευτεί

Η αίθουσα πολλαπλής χρήσης που έκτισε ο Ευρυβιάδης Αντωνιάδης. Χρησιμοποιήθηκε ως καφενείο, θέατρο και κινηματογράφος.

Η Εκπαίδευση των κοριτσιών στη Λάρνακα

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας είχαν ιδρυθεί σχολεία για τα κορίτσια σε τρεις πόλεις, στην Λευκωσία, τη Λάρνακα και Λεμεσό. Με την Αγγλοκρατία ιδρύθηκαν Παρθεναγωγεία και σε άλλες πόλεις, στην Αμμόχωστο, στο Κτήμα, στην Κερύνεια και στη συνέχεια σε διάφορα χωριά, οδηγώντας με την πάροδο του χρόνου στην κατάργηση των μεικτών σχολείων. Για τα Παρθεναγωγεία της Σκάλας και Λάρνακας όσο αφορά την ίδρυση δεν έχουμε σαφείς αναφορές. Ο Νεοκλής Κυριαζής υποστηρίζει ότι το Παρθεναγωγείο Σκάλας ιδρύθηκε το 1859 ενώ το Παρθεναγωγείο Λάρνακας, λίγο αργότερα.²³ Επίσης το Παρθεναγωγείο Σκάλας όπως φαίνεται από το μαθητολόγιο του εκπαιδευτηρίου λειτουργούσε το 1861, κάτι που επιβεβαιώνει την άποψη του Κυριαζή.²⁴ Με την άποψη του Κυριαζή συμφωνεί και ο Λοΐζος Φιλίππου, ο οποίος γράφει ότι παρόλο που δεν είναι γνωστό πότε ιδρύθηκε το Παρθεναγωγείο Σκάλας, φαίνεται να λειτουργούσε το 1859, γιατί σε ένα έγγραφο ο Μητροπολίτης Κιτίου αναφερόμενος στις προσόδους των σχολείων από το Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου του Κοντού, τόνισε ότι η εκχώρηση των εσόδων έγινε με σκοπό τη διατήρηση του Γυμνασίου και του Παρθεναγωγείου.²⁵ Ο Ιερώνυμος Περισιτιάνης αναφέρει ότι το Παρθεναγωγείο Σκάλας λειτουργούσε δέκα χρόνια πριν από την έναρξη της Αγγλοκρατίας στο νησί, ενώ το Παρθεναγωγείο Λάρνακας ιδρύθηκε το 1859 και λειτούργησε το 1861.²⁶ Ο Παναγιώτης Περσιάνης αναφέρει ότι το 1861 λειτουργούσε το Παρθεναγωγείο Σκάλας με πρώτη δασκάλα τη Μαριγώ Νικολαΐδου και το 1869 σαν πρώτη δασκάλα στο Παρθεναγωγείο Λάρνακας, τη Διαλεκτή Μιχαλοπούλου. Η Αγνή Μιχαλίδου χωρίς να αναφέρει χρονολογίες γράφει ότι η Λάρνακα στέγαζε το πρώτο Παρθεναγωγείο με διευθύντρια την κ. Κοκκώνη, ενώ το Παρθεναγωγείο της Σκάλας ιδρύθηκε λίγο αργότερα και στεγαζόταν στο ίδιο οίκημα με το Αρρεναγωγείο.²⁷

Με την κατάκτηση της Κύπρου από τους Βρετανούς η Λάρνακα κρατούσε τα πρωτεία της γυναικείας εκπαίδευσης σε μια περίοδο που δινόταν ιδιαίτερη έμφαση στη μόρφωση των αγοριών παρά των κοριτσιών. Όταν οι άλλες επαρχίες είχαν μόνο ένα Παρθεναγωγείο, η Λάρνακα συντηρούσε δύο. Αυτό μας βοηθά να καταλάβουμε πόσο ανεπτυγμένη πνευματικά ήταν η επαρχία της Σκάλας- Λάρνακας.

²³ Νεοκλής Κυριαζής «Ο δήμος της Λάρνακας εντός μιας πεντηκονταετίας 1878-1928» Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 1995, σελ.20

²⁴ Νεοκλής Κυριαζής, *Η Πόλις της Λάρνακας υπό το φως ιστορικών εγγράφων*, Λάρνακα 1929, σελ 117

²⁵ Λοΐζος Φιλίππου, *Τα Ελληνικά Γράμματα εν Κύπρο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας 1571-1878*, Εκδόσεις Επιφανείου, Λευκωσία 2000, σελ.291

²⁶ Ιερώνυμος Περισιτιάνης, *Ιστορία των ελληνικών γραμμάτων*, Εκδόσεις Επιφανείου, Λευκωσία 2000, σελ.137

²⁷ Αγνή Μιχαλίδου, *Λάρνακα, η Παλιά Σκάλα*, Εκδόσεις Ζαβάλλη, επ. Πάτροκλος Σταύρου, Λευκωσία 1974, σελ. 93

Κοντά στην εκκλησία του Σωτήρος στο ανώγειο τμήμα μιας κατοικίας στεγαζόταν το πρώτο Παρθεναγωγείο της Λάρνακας. Σε αυτό το κτήριο έκανε την πρώτη του επιθεώρηση το 1878 ο πρώτος επόπτης της παιδείας Ιωσίας Σπένσερ. Συγκεκριμένα ο Σπένσερ γράφει ότι στην Παλαιά Λάρνακα λειτουργούσε ένα Αρρεναγωγείο και ένα Παρθεναγωγείο τα οποία στεγάζονταν στο ίδιο κτήριο. Στο κατώγειο διδάσκονταν τα αγόρια ενώ στο ανώγειο τα κορίτσια. Την περίοδο 1866-1874 το Παρθεναγωγείο στεγαζόταν στην οικία Cirilli, πιθανόν τη μετατρεπόμενη οικία σε ναό Μαρωνιτών. Ο Λοΐζος Φιλίππου αναφέρει ότι το 1867 λειτουργούσε σε σπίτι που βρίσκεται η σημερινή εκκλησία των Μαρωνιτών και ότι ενώ το 1865 διαπιστώθηκε χολέρα στο Παρθεναγωγείο οι πολίτες αποφάσισαν όπως το σχολείο να συνεχίσει τη λειτουργία του. Κατά τα έτη 1874-1877 στεγάστηκε στην οικία Χάλλαρη κοντά στο ναυτικό κέντρο, ενώ από το 1884-1885 σε διώροφη κατοικία που είναι γνωστή σήμερα ως «Μαώνη». Το 1906 τα δύο Παρθεναγωγεία ενώθηκαν και στεγάστηκαν στο ολοκαίνουργιο κτήριο που κτίστηκε. Το Ευρυβιάδειο λειτούργησε από τα 1906-1968 και κτίστηκε σε οικόπεδο το οποίο δώρισε ο Δημοσθένης Μιτσής. Το νέο Παρθεναγωγείο ήταν επιβλητικό, σχεδιασμένο με τα πρότυπα του Ζαππείου και αληθινό στολίδι για την πόλη. Το όλο κτήριο στοίχισε συνολικά το τεράστιο για την εποχή ποσό των 1600 λιρών.²⁸ Δυστυχώς το κτήριο αυτό με την ωραία αρχιτεκτονική κατεδαφίστηκε το 1969 με απόφαση της Σχολικής Εφορείας και στη θέση του κτίστηκε ένα νέο σχολικό κτίριο σύγχρονου αρχιτεκτονικού ρυθμού. Τα αγάλματα που το κοσμούσαν πετάχτηκαν στα σκουπίδια.

Γενικά τα κορίτσια της Κύπρου δεν ενθαρρύνονταν να φοιτούν στα σχολεία σε αντίθεση με τα αγόρια. Οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί παράγοντες επηρέασαν τη μόρφωση των κοριτσιών. Η οικονομική και η κοινωνική εξάρτηση της γυναίκας από τον άντρα και οικονομικές και κοινωνικές διακρίσεις που κυριαρχούσαν εις βάρος της γυναίκας την απομάκρυναν από την εκπαίδευση. Έτσι με την ίδρυση των πρώτων παρθεναγωγείων η ένταξη των κοριτσιών στα σχολεία ήταν ελάχιστη, επειδή λίγοι πολίτες ενδιαφέρθηκαν για τη μόρφωση των κοριτσιών τους. Οι περισσότεροι Κύπριοι θεωρούσαν την εκπαίδευση των κοριτσιών σπατάλη χρημάτων, χάσιμο χρόνου και ότι η γυναίκα έπρεπε να βρίσκεται στο σπίτι. Παρ' όλα αυτά οι κάτοικοι της Λάρνακας ενδιαφέρθηκαν για την εκπαίδευση των κοριτσιών και έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η απαιδευσία που επικρατούσε στην υπόλοιπη Κύπρο ήταν λιγότερο αισθητή στη Λάρνακα, αφού στον τομέα της παιδείας σημειώθηκε από πολύ νωρίς μια ζωηρή κίνηση στην πόλη.²⁹ Αξιοσημείωτο είναι ότι η επαρχία της Λάρνακας είχε το μεγαλύτερο ποσοστό μορφωμένων γυναικών παγκυπρίως μέχρι το 1931.³⁰

²⁸ Ανδρέας Ευρυβιάδης, *Η Λάρνακα και ο κόσμος της: όσα φέρνει η μνήμη θ*, Λάρνακα 1993, σελ. 34

²⁹ Νεοκλής Κυριαζής, *Ο δήμος της Λάρνακας εντός μιας πεντηκονταετίας 1878-1928*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 1995, σελ.19

³⁰ Παναγιώτης Περισιάνης, *Ιστορία της Εκπαίδευσης των κοριτσιών στην Κύπρο: μελέτη της πορείας κοινωνικού και εκπαιδευτικού εκσυγχρονισμού*, σελ. 55

Στην πνευματική εξέλιξη της Σκάλας- Λάρνακας βοήθησαν πολλοί καλλιεργημένοι άνθρωποι που ζούσαν στην πόλη. Πρόξενοι από την Ελλάδα και την Ευρώπη έρχονταν σε επαφή με τον ντόπιο κόσμο και τα σπίτια τους τις πιο πολλές φορές μετατρέπονταν σε κέντρα πνευματικής κίνησης. Στο εμπορικό λιμάνι που διατηρούσε η πόλη έφταναν πολλοί λόγιοι ταξιδιώτες, καθώς και πνευματικό υλικό όπως βιβλία και εφημερίδες. Επίσης οι γυναίκες των προξένων της Ελλάδας διοργάνωναν λογοτεχνικές φιλολογικές βραδιές και άλλες συγκεντρώσεις διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της παιδείας της πόλης.³¹ Το Παρθεναγωγείο της επαρχίας Σκάλας- Λάρνακας άρχισε τη λειτουργία του ως δημοτικό με μια δασκάλα και τέσσερις τάξεις, εφαρμόζοντας την αλληλοδιδασκτική μέθοδο διδασκαλίας. Από την ίδρυση του πρώτου Παρθεναγωγείου και μετέπειτα των άλλων τόσο ο αριθμός των μαθητριών όσο και ο αριθμός των δασκάλων αυξανόταν.

Επιπρόσθετα εξαιτίας της εισόδου και εξόδου των μαθητριών από το σχολείο παρατηρείται το φαινόμενο της αυξομείωσης των τάξεων κάθε χρονιά. Έτσι ανάλογα με το ποσοστό των μαθητριών που φοιτούσαν κάθε σχολική χρονιά καταργούνταν ή προσθέτονταν τμήματα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι κατά το έτος 1879 στο Παρθεναγωγείο Λάρνακας φοιτούσαν 40 κορίτσια και στο Παρθεναγωγείο Σκάλας 100 κορίτσια.³² Το 1906 λειτούργησε το πλήρες οκτατάξιο Ευρυβιάδειο Παρθεναγωγείο. Υπήρχαν 288 εγγεγραμμένες μαθήτριες, από τις οποίες αποφοίτησαν οι 270, αφού οι 18 διέκοψαν τα μαθήματά τους για διάφορους λόγους, γεγονός συνηθισμένο για την εποχή.³³

Ένα πολύ σημαντικό γεγονός που διαδραματιζόταν στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς κατά τον μήνα Ιούλιο ήταν οι ετήσιες εξετάσεις, οι οποίες διαρκούσαν σχεδόν τρεις μέρες και δεν ήταν γραπτές αλλά προφορικές. Σε αυτές παρευρισκόταν πλήθος γονιών, τα μέλη της επιτροπής σχολείων της Λάρνακας, ενώ τις περισσότερες φορές παρακολουθούσαν τις εξετάσεις ο Πρόξενος της Ελλάδας, οι βουλευτές και ο μητροπολίτης της πόλης. Χαρακτηριστικά η εφημερίδα Νέον Έθνος το 1907 γράφει για το πλήθος του κόσμου που συγκεντρώθηκε για να παρακολουθήσει τις εξετάσεις του Ευρυβιάδειου Παρθεναγωγείου. Πριν από την διεξαγωγή των τελικών εξετάσεων γινόταν αγιασμός και ακολούθως η Διευθύντρια του Παρθεναγωγείου λογοδοτούσε για τα πεπραγμένα της χρονιάς. Αναφερόταν στο διδακτικό προσωπικό, στα ποσοστά συμμετοχής των μαθητριών και στην κοινωνική και φιλανθρωπική τους προσφορά. Πολλές φορές έκαναν και εισηγήσεις για την εισαγωγή μιας ξένης γλώσσας, ώστε να εκλείψουν οι λόγοι που αναγκάζονταν να στέλλουν τα κορίτσια σε νέα εκπαιδευτήρια και αυτό γινόταν εις βάρος των ελληνικών εκπαιδευτηρίων.³⁴ Επιπρόσθετα κατά τη

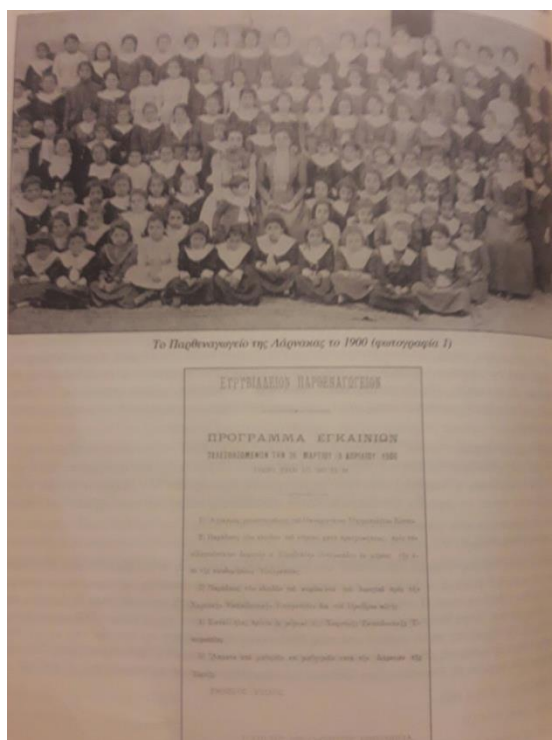
³¹ Αλέξης Μιχαηλίδης, *Η Τουρκοκρατία στη Λάρνακα- άγνωστες πτυχές της ζωής, της εκπαίδευσης και των αγώνων της Κύπρου*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2010, σελ. 97 και σελ.104

³² *Νέον Κίτιον*, Λάρνακα 10/22-10-1879

³³ *Νέον Έθνος*, Λάρνακα 30/13-7-1907

διάρκεια της τελετής ακολουθούσαν πολλοί έπαινοι που σχετίζονταν με τα χειροτεχνήματα αλλά και τα έργα πλαστικής που κατασκεύαζαν οι ανώτερες τάξεις. Το Νέον Κίτιο το 1879 γράφει ότι στις τελικές εξετάσεις του Παρθεναγωγείου Σκάλας τα «Χρυσοκέντητα και καταποίκιλτα χειροτεχνήματα εξετιμήθηκαν από τους παρευρισκόμενους»³⁵

Καταλήγοντας, τα Παρθεναγωγεία στην επαρχία Λάρνακας την περίοδο της Αγγλοκρατίας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη και την πρόοδο της πόλης. Σε μια εποχή που η μόρφωση των κοριτσιών ήταν πολυτέλεια, η Λάρνακα από την Τουρκοκρατία είχε ιδρύσει δύο Παρθεναγωγεία. Από αυτό φαίνεται το ενδιαφέρον που έδειχναν οι κάτοικοι της πόλης για τα παιδιά τους.

Πρόγραμμα εγκαινίων Ευρυβιαδείου

Το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν τα σχολεία της Λάρνακας ήταν το οικονομικό και το οποίο πολλές φορές ανάγκαζε τις επιτροπές των σχολείων να διακόψουν τη λειτουργία τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν το κλείσιμο της Ελληνικής Σχολής και του Παρθεναγωγείου στη Λάρνακα κατά τη σχολική περίοδο του 1897.³⁶ Σύμφωνα με την εφημερίδα άρχισε μια πτωτική πορεία των σχολείων της Λάρνακας παρόλο που υποστηρίζονταν από τα εισοδήματα της Μονής του Αγίου Γεωργίου και είναι άξιο απορίας για τον αρθρογράφο, ο οποίος υποστηρίζει ότι η Λάρνακα συντηρούσε σχολεία από πολύ παλιά και σε χειρότερες περιόδους και όμως

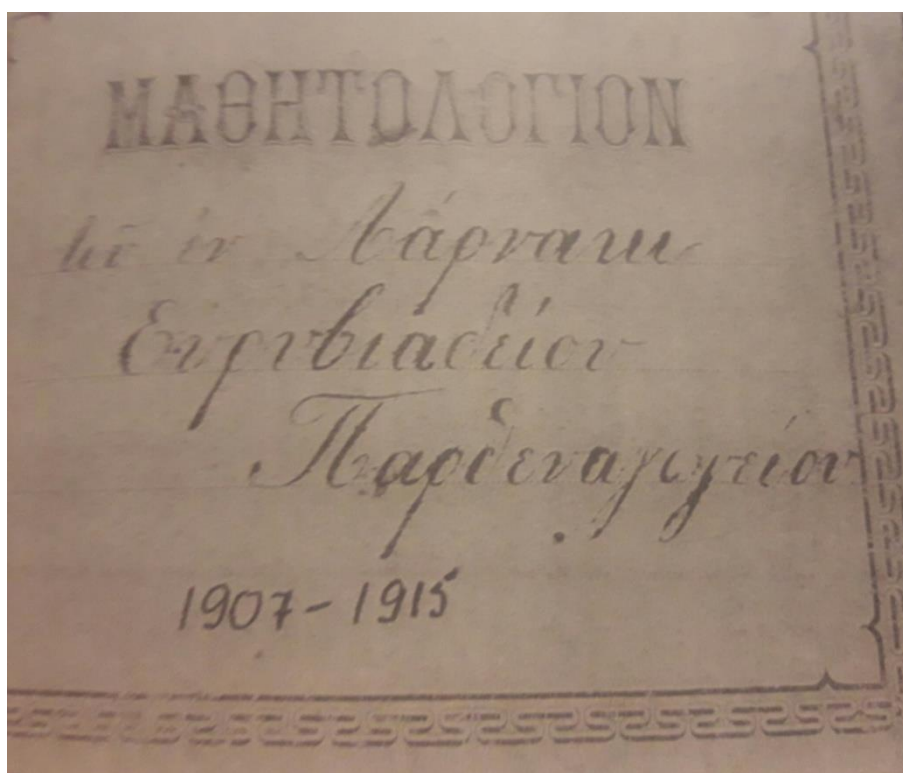
³⁴ Νέον Έθνος, Λάρνακα 30/13-7-1907 και 27/10-7-1909

³⁵ Νέον Κίτιον, Λάρνακα, 25/6-8-1879

³⁶ Έθνος, Λάρνακα, 2-7-1898

δεν είχαν φτάσει στο σημείο να κλείσουν. Ο αρθρογράφος κατηγορεί τους πολίτες της Λάρνακας οι οποίοι αδιαφορούσαν για τα κοινά και ιδιαίτερα για τα σχολεία εξαιτίας των σχολικών εισιτηρίων που πλήρωναν. Προτείνει ως λύση, αφού το περισσότερο μέρος το πληρώνει η Μονή, θα πρέπει και οι γονείς να δώσουν γενναίες συνδρομές, ώστε να βοηθήσουν τα σχολεία να λειτουργήσουν ξανά. Αναφέρεται και στη Σχολική Επιτροπή, η οποία θα πρέπει να φροντίζει όχι μόνο να διορίζει δασκάλους αλλά θα πρέπει να ασκεί και καλή διοίκηση, για να έχουν τα σχολεία καθορισμένο πρόγραμμα λειτουργίας. Θα πρέπει να ακολουθούν τα ελληνικά προγράμματα των ελληνικών σχολαρχείων και γυμνασίων, θεωρώντας ότι αυτό είναι το πιο λογικό και πρακτικό για όσους θέλουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους στην Ελλάδα.

Συνοψίζοντας, τα Παρθεναγωγεία στην επαρχία Λάρνακας την περίοδο της Αγγλοκρατίας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη και στην πρόοδο της πόλης. Σε μια εποχή που η μόρφωση των κοριτσιών ήταν πολυτέλεια, η Λάρνακα από την Τουρκοκρατία είχε ιδρύσει δύο Παρθεναγωγεία. Έτσι αντιλαμβάνεται κανείς τη σημασία που έδειχναν οι κάτοικοι της πόλης για τη μόρφωση των παιδιών τους. Η Λάρνακα υπήρξε πρωτοπόρα σε αυτό το θέμα αν λάβει κανείς υπόψη το γεγονός ότι σε κάποιες επαρχίες τα εκπαιδευτήρια κοριτσιών ήταν ανύπαρκτα.³⁷

³⁷ Ξένια Δ. Παπαδημητρίου, Τα Παρθεναγωγεία της Λάρνακας κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2009, σελ.121-122

Σχολεία Λάρνακας³⁸

Πριν από την ίδρυση δημόσιων κοινοτικών σχολείων στη Λάρνακα- Σκάλα λειτουργούσαν ιδιωτικά σχολεία στα οποία φοιτούσαν οι προνομιούχοι, δηλαδή οι εύποροι μαθητές. Για να δοθεί ευρύτερη μόρφωση στον λαό, η επιτροπή του Αγίου Λαζάρου και ο κατά καιρόν Μητροπολίτης Κιτίου συνεργαζόμενοι, φρόντισαν για την ίδρυση δημόσιων σχολών και για εξεύρεση πάγιων πόρων για την συντήρηση αυτών.³⁹

ΤΑ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΘΕΝΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ

ΖΑΧΑΡΙΑΔΕΙΟΝ

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΕΙΟΝ

Αστική σχολή Αγίου Λαζάρου

Πρώτος Διευθυντής της σχολής ήταν ο Δαβίδ Χριστοδουλίδης, ο οποίος εργάστηκε από το 1838 μέχρι το 1886. Στη συνέχεια ο Γεώργιος Λιαούτσης από την Ελλάδα, ο Γιάγκος Ιωαννίδης, απόφοιτος του διδασκαλείου Αθηνών όπως και ο Κοσμάς Λυσιώτης, ο οποίος διορίστηκε το 1889 διευθυντής στη Δημοτική Σχολή της Καθολικής στη Λεμεσό και αργότερα στη Σκάλα. Ήταν από τους καλύτερους δασκάλους της Κύπρου. Κατά το έτος 1910 οι δύο δημοτικές σχολές της Λάρνακας ενώθηκαν σε μία και στεγάστηκαν στο Αποστολίδειον Γυμνάσιο ως κέντρο των δύο πόλεων για να ανταποκριθεί στις εκπαιδευτικές ανάγκες της περιοχής. Διευθυντές της σχολής αυτής ήταν ο Κοσμάς Λυσιώτης και Χρ. Ιακωβίδης μέχρι το 1923, οπότε τα Δημοτικά Σχολεία περιήλθαν κάτω από τον έλεγχο της κυβέρνησης. Τότε έγινε η Αστική Σχολή Σκάλας με διευθυντή τον Λυσιώτη και η Αστική Σχολή Λάρνακας με διευθυντή τον Ιακωβίδη. Τον Αύγουστο του 1910 ο εκτελών χρέη διοικητού Λάρνακας μαζί με τον δήμαρχο και μερικά μέλη της Επιτροπής Σχολείων συνεδρίασαν στην αίθουσα της Δημοτικής Σχολής Αγίου Λαζάρου, για να δηλώσουν οι φορολογούμενοι τη θέλησή τους επί του ζητήματος της σύναψης δανείου για ανέγερση κατάλληλου κτηρίου για την αστική σχολή. Ελάχιστοι όμως παρευρέθηκαν και ο κύριος Greenwood ζήτησε με έντυπα δελτία τη γνώμη των φορολογουμένων.

³⁸ Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επι Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός 1946, σελ. 219-232

³⁹ Ιερώνυμος Περισιτιάνης, *Ιστορία των Ελληνικών γραμμάτων*, Εκδόσεις Επιφανείου, Λευκωσία 2000, σελ. 215

Από αυτούς υπέγραψαν μόνο 200, συμφωνώντας με το δάνειο. Ως αφορμή της αποτυχίας φέρεται η οικονομική καχεξία που δεν επέτρεπε στον λαό να επιφορτιστεί με άλλη έστω και μικρή φορολογία. Σε αυτό συνετέλεσε η αγανάκτηση πολλών εξαιτίας του σχεδίου της επιτροπής να αγοράσει με τα χρήματα του δανείου, γήπεδο προς ανέγερση της αστικής σχολής έναντι του υπέρογκου ποσού των 400 λιρών, θεωρώντας την ως σπατάλη, πράγμα το οποίο θα ήταν άδικο για να ματαιωθεί το λαμπρό σχέδιο της ανέγερσης του αναγκαίου κτηρίου και της σύστασης κοινής αστικής σχολής των δύο πόλεων. Ακόμα και αυτοί που είχαν υπογράψει τα δελτία αποδεχόμενοι το δάνειο δήλωσαν γραπτώς την άρνησή τους και την αποδοκιμασία τους για μελέτη αγοράς του γηπέδου. Η εφημερίδα κατέληγε στο ότι οι διευθυντές και οι διαχειριζόμενοι τα κοινοτικά οφείλουν να κανονίζουν τις ενέργειές τους με πολλή περίσκεψη και να μην πέφτουν σε σφάλματα τα οποία θα έχουν επιβλαβείς συνέπειες για τα κοινά συμφέροντα.⁴⁰

Το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο του Αγίου Λαζάρου

Το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο του Αγίου Λαζάρου όπως είναι σήμερα

⁴⁰ Ένωσις, Λάρνακα, 11/24-8-1910

Δημοτικό Σχολείο Λάρνακας

Πρώτοι δάσκαλοι και πριν ακόμη από την αγγλική κατοχή υπήρξαν οι: Κυπριανός Παυλίδης από τη Λάρνακα, Δημήτρης Θεμιστοκλέους, Θεόδουλος Κωνσταντινίδης από τη Λάρνακα, ο οποίος το 1878 εξέδιδε την εφημερίδα Νέον Κίτιον, ο Κωνσταντίνος Βονιτισιάνος, ο οποίος γνώριζε πολύ καλά την γαλλική, την αγγλική και την ιταλική γλώσσα, ο οποίος μετάφρασε και εξέδωσε από τα γαλλικά την ιστορία της Κύπρου του Λουδοβίκου Λακροά. Επίσης δάσκαλοι υπήρξαν ο Βασίλειος Μαυρογιάννης από την Ελλάδα και ο Χρ. Ιακωβίδης της ενορίας Σωτήρος Λάρνακας και ο Στυλιανός Ιωαννίδης από την Ορά.

Παρθεναγωγείον Σκάλας

Μέχρι την αγγλική κατοχή το διεύθυνε η Ευθυμία Γ. Ευστρατίου μέχρι που ανέλαβε τη διεύθυνση του Παρθεναγωγείου Λάρνακας ενώ ο σύζυγός της ήταν διευθυντής του Αρρεναγωγείου Λάρνακας στο ίδιο κτήριο. Τη θέση της πήρε η Κορίννα Φραγκούδη από τη Λάρνακα και η μητέρα της η Ευφροσύνη. Η Κορίννα υπήρξε άριστη δασκάλα και άφησε τις καλύτερες εντυπώσεις στις μαθήτριάς της. Την Κορίννα διαδέχθηκε η Ελένη Πάγκαλου από την Αθήνα μαζί με την αδερφή της. Στη συνέχεια η Στέλλα Πετράκη από την Αθήνα με βοηθό τη Θέκλα Θεοχαρίδου, η Αικατερίνη Κοντίδου και αυτή από την Αθήνα, η Μαρία Σαλισβουρή, η Μαρία Νίκη, Αικατερίνη Σωτηρίου, Πολυξένη Φυσεντζίδου και η Ελένη Ρούσου. Επίσης η Ελένη Αργυρίδου από τη Λευκωσία. Το 1898 ανέλαβε τη διεύθυνση του Παρθεναγωγείου Σκάλας η δεσποινίς Παρασκευή Ιωάννου, αριστούχος της Αρσακείου Σχολής. Το 1906 τα δύο παρθεναγωγεία Σκάλας και Λάρνακας ενώθηκαν υπό τη διεύθυνσή της.

Τέτσειο Λύκειο

Ο Ιωάννης Τέτσης ήρθε στην Κύπρο τον Ιούνιο του 1891 με σκοπό να ιδρύσει Γυμνάσιο. Η πρωτοβουλία του αυτή ανάγκασε τους υπεύθυνους για τα εκπαιδευτικά σχολεία της Λάρνακας να κινήσουν διαδικασίες για την ίδρυση Δημόσιου Γυμνασίου. Έτσι δημιουργήθηκαν επιτροπές που θα πραγματοποιούσαν την ίδρυση του Γυμνασίου, αφού πρώτα θα έπρεπε να συνεργαστούν από κοινού, για να βρουν σταθερούς πόρους για τη λειτουργία του Γυμνασίου. Σε συνάντηση που είχε ο Ι. Τέτσης με τον Αρχιεπίσκοπο, τον ηγούμενο της Μονής Κύκκου και τον Έλληνα πρόξενο Γουλιέλμο Φοντάνα⁴¹ και αφού διαπίστωσε τις συνέπειες που είχε η έλλειψη ενός ανώτερου σχολείου Μέσης Εκπαίδευσης και οι Κύπριοι ήταν αναγκασμένοι « να πέμπωσιν τα τέκνα αυτών μακράν εις την αλλοδαπήν και εις ξένα σχολεία»⁴² κατέληξε στην απόφαση να ιδρύσει Λύκειο στη Λάρνακα. Σύμφωνα με έναν πρόχειρο κανονισμό το Λύκειο θα διέθετε τρία κύρια τμήματα, το κλασικό, το

⁴¹ Ένωσις, Λάρνακα, 29/10-6-1892

⁴² Ένωσις, Λάρνακα, 29/11-7-1891

εμπορικό, το τμήμα των ευρωπαϊκών γλωσσών και επιπλέον καλλιτεχνικό τμήμα. Επίσης έλεγε ότι οι καθηγητές θα ήταν πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου και θα δίδασκαν «κατά το νεώτερον και τελειότερον εν Γερμανία εκπαιδευτικόν σύστημα».⁴³ Ο Τέτσης κατόρθωσε να υλοποιήσει το πρόγραμμά του και τα 1891 ίδρυσε το Παγκύπριο Λύκειο στη Λάρνακα, το οποίο διέθετε τετράχρονο Δημοτικό Σχολείο, τρίχρονο Ελληνικό, δύο γυμνασιακές τάξεις καθώς και οικοτροφείο για τους τροφίμους του. Τον πρώτο χρόνο γράφτηκαν περίπου 70 μαθητές, όμως η παρουσία και η λειτουργία του στη Λάρνακα προκάλεσε εντάσεις στην τοπική κοινωνία, αφού το ιδιωτικό σχολείο ήταν ανταγωνιστής του Δημόσιου Ελληνικού Σχολείου. Από την κριτική της τοπικής κοινωνίας δεν εξαιρέθηκε ούτε ο Έλληνας πρόξενος.

Την επόμενη χρονιά εκδόθηκε νέος κανονισμός του Λυκείου και προσλήφθηκαν νέοι καθηγητές, ενώ προγραμματιζόταν να προστεθεί ακόμα μια γυμνασιακή τάξη και να δημιουργηθεί και Γεωργικό τμήμα. Στη συνέχεια όμως άρχισαν οι αμφισβητήσεις για την αξία του σχολείου και δημιουργήθηκαν εσωτερικά προβλήματα στο ίδιο το Λύκειο. Πριν λήξει το σχολικό έτος άρχισαν αποχωρήσεις καθηγητών και μαθητών αλλά το σχολείο συνέχισε τη λειτουργία του με όσους μαθητές έμειναν μέχρι το τέλος του σχολικού έτους. Όμως κάποιες προσπάθειες που έκανε για να κρατήσει το Παγκύπριο Λύκειο στη ζωή δεν καρποφόρησαν. Τέλος ο Τέτσης ασκούσε κριτική για την κατάληξη της πρωτοβουλίας του λέγοντας, ότι ήταν αποτέλεσμα της υπόσκαψής του από πρόσωπα της τοπικής κοινωνίας.⁴⁴ Παρόλο που η προσπάθειά του απέτυχε εξαιτίας του άνισου ανταγωνισμού που θα του ασκούσε η ύπαρξη του πρώτου Δημόσιου Σχολείου συνέβαλε με το έργο του στην ενίσχυση των προσπαθειών για την ίδρυση Δημόσιου Γυμνασίου.

Ευρυβιάδειον Παρθεναγωγείον

Ο Ευρυβιάδης Αντωνιάδης από την ηλικία των 14 χρονών μπήκε κρυφά στο πλοίο που ετοιμαζόταν να αναχωρήσει για την Αίγυπτο, αμέσως μετά την άφιξή του ρίχτηκε με πάθος στη βιοπάλη. Δούλεψε αρκετά χρόνια σαν εργάτης και υπάλληλος. Με το μικρό κεφάλαιο που εξοικονόμησε άρχισε δικές του δουλειές και ασχολήθηκε κυρίως με το εμπόριο του καπνού. Ατύχησε σε αυτή του την προσπάθεια και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το εμπόριο. Με την υποστήριξη της ελληνικής κυπριακής αποικίας που είχαν εκτιμήσει τα πολλά του προτερήματα, μεταξύ των οποίων τη φιλοπατρία, την εργατικότητα, την τιμιότητα και γενναιοδωρία του ίδρυσε την "Ελληνική Λέσχη Αλεξανδρείας", η οποία σε σύντομο χρονικό διάστημα έγινε ένα από τα αξιόλογα ιδρύματα της παροικίας. Η δραματική αυτή αλλαγή της οικονομικής του κατάστασης του έδινε τη δυνατότητα να βοηθά ακόμα και τους συμπατριώτες του που είχαν ανάγκη βοήθειας. Έδινε πάντοτε πρόθυμα χωρίς δισταγμό και χωρίς υστεροβουλία. Διατηρούσε πάντα επαφή με την γενέτειρά του και ήταν πάντα ενήμερος των προβλημάτων και των αναγκών της, ιδιαίτερα εκείνο που αφορούσαν τη μόρφωση και την παιδεία. Επειδή ο ίδιος δεν είχε την ευκαιρία να σπουδάσει, ένιωθε την

⁴³ Ένωσις, Λάρνακα, 3/15 -8- 1891

⁴⁴ Ένωσις, Λάρνακα, 23/9-10-1893

ανάγκη να συμβάλει στην ανέγερση κατάλληλων σχολικών κτηρίων στην πόλη της γενέτειράς του. Αυτές του τις προθέσεις τις γνωστοποίησε στους άρχοντες της Λάρνακας. Γύρω στα 1894 παντρεύτηκε στην Αλεξάνδρεια την Ελένη Νικηταΐδου από τη Σύμη, με την οποία και απέκτησε τον γιο του Οδυσσέα το 1896. Το καλοκαίρι του 1902 ήρθε στη Λάρνακα για διακοπές με τη σύζυγό του και παρέμεινε εδώ για μερικούς μήνες. Είναι τότε που είχε πληροφορηθεί ότι είχε συσταθεί μια ερανική επιτροπή, για να μαζέψει χρήματα για την ανέγερση Παρθεναγωγείου στη Λάρνακα. Έκφρασε τότε την επιθυμία να συνεισφέρει και αυτός ένα σημαντικό ποσό για αυτόν τον σκοπό.

Το 1905 όταν η εφημερίδα "*Νέον Έθνος*" δημοσίευσε άρθρο που διεκτραγωδούσε την άθλια οικονομική κατάσταση των σχολείων της πόλης και επισήμανε τον κίνδυνο που διέτρεχε το Αποστολίδειο Γυμνάσιο να κλείσει λόγω έλλειψης πόρων. Ο Ευρυβιάδης, μόλις διάβασε αυτό το άρθρο που του είχε αποσταλεί στην Αλεξάνδρεια έσπευσε πρώτος μεταξύ των Κυπρίων της Αιγύπτου να αποστείλει προσωρινή συνδρομή προς τα σχολεία της γενέτειράς του από δέκα λίρες. Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου ξαναγύρισε στη Λάρνακα και δήλωσε πως θα προσέφερε το ποσό των 300 λιρών για την ανέγερση Παρθεναγωγείου. Έγιναν τότε μελέτες και διαπιστώθηκε ότι η ολική δαπάνη για την ανέγερση του Παρθεναγωγείου θα έφτανε το ποσό των 600 λιρών. Επειδή η ερανική επιτροπή δεν είχε κατορθώσει τότε να μαζέψει οποιοδήποτε ποσό για αυτό τον σκοπό, μόλις ο Ευρυβιάδης το πληροφορήθηκε δεν δίστασε να αυξήσει την προσφορά του στις 600 λίρες. Με τη νέα προσφορά άρχισε η ανέγερση του σχολικού κτηρίου σε γη που δώρισε ο Δημοσθένης Μιτσής και σύμφωνα με σχέδια που είχαν εκπονηθεί στην Αθήνα κατά το πρότυπο του Ζαπείου και τα οποία αποστάληκαν στη Λάρνακα από την Ελληνική κυβέρνηση.

Όταν η πόλη της Λάρνακας σε δείπνο, του εξέφρασαν την ευγνωμοσύνη τους τότε ο Ευρυβιάδης τους απάντησε ότι δεν έκανε τίποτε παρά το καθήκον του. Τελικά η δαπάνη για την ανέγερση του Ευρυβιάδειου Παρθεναγωγείου έφτασε το υπέρογκο για εκείνη ποσό των 1600 λιρών, τις οποίες κατέβαλε εξ' ολοκλήρου ο Ευρυβιάδης. Στις 26 του Μάρτη έγιναν τα εγκαίνια του Ευρυβιάδειου. Ο Ν. Ι. Δημητρίου παρέδωσε τα κλειδιά της στον ιδρυτή της ο οποίος στη συνέχεια τα παρέδωσε στον Μητροπολίτη ως πρόεδρου της Σχολικής Εφορείας. Ο Ευρυβιάδης ευχαρίστησε όλους όσους υποστήριξαν με προθυμία το έργο του και ευχήθηκε κάθε πρόοδο στα νέα κορίτσια, τα οποία αποτελούν την ανύψωση κάθε κοινωνίας και έθνους. Ο Μητροπολίτης Κιτίου Κύριλλος εξήρε το έργο της δωρεάς και εξέφρασε την ελπίδα ενός καλύτερου μέλλοντος για τη Λάρνακα. Έτσι μετά την τελετή παραδόθηκε στην πόλη της Λάρνακας το Ευρυβιάδειο Παρθεναγωγείον. Το σχολικό κτήριο κτίστηκε για να χρησιμοποιηθεί σαν εννεατάξιο. Ψηλά πάνω στη μετώπη της πρόσοψής του είχε δύο μεγάλα αγάλματα. Το ένα ήταν της θεάς της σοφίας Αθηνάς, ενώ το άλλο ήταν της Τερψιχόρης, μιας από τις εννέα μούσες. Σε χαμηλότερο επίπεδο σε δύο κουφώματα στους τοίχους του θαλάμου εισόδου υπήρχαν δύο άλλα αγάλματα. Το ένα ήταν της "τραγωδίας" και το άλλο της "κωμωδίας".

Για τη μεγάλη του αυτή δωρεά στην παιδεία της γενέτειράς του, η ελληνική κυβέρνηση του απένειμε τον «Αργυρούν Σταυρόν των ιπποτών του βασιλικού τάγματος του Σωτήρος.» Από το 1906 μέχρι το 1968 το Ευρυβιάδειον λειτούργησε ως Παρθεναγωγείον. Το 1969 με απόφαση της Σχολικής Εφορείας το ιστορικό νεοκλασικό σχολικό κτήριο κατεδαφίστηκε και ανεγέρθηκε ένα νέο σχολικό κτήριο σύγχρονου αρχιτεκτονικού ρυθμού. Το όνομα του μεγάλου ευεργέτη αφαιρέθηκε και σ' αυτό δόθηκε το όνομα γνωστού καφενείου της περιοχής. Τα ωραία αγάλματα θρυμματίστηκαν και πετάχτηκαν στα σκουπίδια.

Ο Ευρυβιάδης Αντωνιάδης πέθανε το 1909 κατά τη διάρκεια ταξιδιού του προς την Ιταλία και τη Βιέννη της Αυστρίας, έπαθε εγκεφαλικό επεισόδιο. Η είδηση του θανάτου του διαδόθηκε σε ολόκληρη την πόλη, προξενώντας βαθιά θλίψη. Το φέρετρό τοποθετήθηκε στο Ευρυβιάδειον Παρθεναγωγείον και το απόγευμα της 4ης Αυγούστου έγινε η κηδεία στον Ιερό Ναό Αγίου Λαζάρου. Το επιβλητικό κτήριο του Ευρυβιαδείου δεν σώζεται πια. Η προτομή του ευεργέτη που τοποθετήθηκε στο προαύλιο της σχολής από τη Σχολική Εφορεία το 1986 και τα όνομα Ευρυβιάδειον Γυμνάσιο είναι ότι απέμεινε από τη μεγάλη δωρεά του Ευρυβιάδη Αντωνιάδη.⁴⁵

Εορταστική παρέλαση μπροστά στο Ευρυβιάδειο Παρθεναγωγείο

Ευρυβιάδης Αντωνιάδης

⁴⁵ Α.Ο. Ευρυβιάδης, Λάρνακα 2000, το τέλος ενός αιώνα, Λάρνακα 2002, σελ. 341-347

Παρθεναγωγείον Λάρνακας

Λίγο πριν από την αγγλική κατοχή το Παρθεναγωγείον Λάρνακας το διεύθυνε η κ. Κοκκώνη. Αυτήν διαδέχθηκε η Ευθυμία Χρίστου Γ.Ευστρατίου και είχε ως βοηθό την αδελφή της Καλλιόπη. Ως παρθεναγωγείο χρησίμευε το ανώγειο σε ένα ιδιόκτητο οίκημα κοντά στην εκκλησία του Σωτήρος και σε αυτό έκανε την πρώτη του επιθεώρηση ο επόπτης της παιδείας Ιωσίας Σπένσερ. Η κ. Ευθυμία Ευστρατίου υπήρξε αυστηρή δασκάλα και αποχώρησε από την υπηρεσία το 1902. Τη διαδέχθηκε η δεσποινίς Μαρίτσα Λοΐζου από τη Σκάλα και αυτήν διαδέχθηκε η Πολύμνια Νικολάου από τη Λευκωσία μέχρι το 1906 οπότε ενώθηκαν τα παρθεναγωγεία.

Ένωση των δύο Παρθεναγωγείων 1906

Το 1906 ιδρύθηκε μεταξύ Σκάλας και Λάρνακας από τον μεγάλο ευεργέτη Ευρυβιάδη, το Ευρυβιάδειον Παρθεναγωγείον και τότε τα δύο Παρθεναγωγεία ενώθηκαν σε ένα μέχρι το 1929. Υπήρξαν όμως αντιδράσεις για τη συγχώνευση των Παρθεναγωγείων Σκάλας και Λάρνακας με τη δικαιολογία ότι ήταν δύο διαφορετικές πόλεις και όχι μια. Βέβαια οι δύο πόλεις υπάγονταν στο ίδιο δημαρχείο και έτσι στην ουσία θεωρούνταν για λόγους εκπαιδευτικού νόμου μια πόλη. Τελικά παρά τις αντιδράσεις το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο αποφάσισε την ένωση των δύο Παρθεναγωγείων.⁴⁶ Όπως αναφέρει ο Κιτίου Κύριλλος το νομοθετικό συμβούλιο διαμαρτυρήθηκε για την ένωση των δύο σχολείων, γιατί αυτόματα οι δύο Εκπαιδευτικές Επιτροπές θα γίνονταν μία, με αποτέλεσμα η ίση συμμετοχή των κατοίκων από τις δύο πόλεις θα επηρεαζόταν, γιατί η μία εκ των δύο είχε μεγαλύτερο πληθυσμό, και ήταν λογικό στις Σχολικές Επιτροπές να εκλέγονται κάτοικοι από την πιο μεγάλη πόλη, ενώ η πιο μικρή πόλη θα αδικείτο.

Από τη διευθυντική θέση των Παρθεναγωγείων Σκάλας- Λάρνακας πέρασαν εξαιρετες γυναικείες προσωπικότητες, ονομαστές για την προσφορά τους στην εκπαίδευση, αφού με τις προσπάθειες που κατέβαλαν, συνέβαλαν όχι μόνο στην πνευματική ανάπτυξη των κοριτσιών αλλά και στην ανελικτική πορεία των Παρθεναγωγείων. Όταν ιδρύθηκαν τα πρώτα Παρθεναγωγεία στην Κύπρο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα δεν υπήρχαν μορφωμένες γυναίκες. Γι' αυτό καλούνταν δασκάλες από την Αθήνα, οι Αρσακειάδες, απόφοιτες δηλαδή του Αρσακείου ή Κύπριες που είχαν φοιτήσει σε διδασκαλεία της Ελλάδας, για να αναλάβουν τη διεύθυνση των Παρθεναγωγείων. Οι δασκάλες που έρχονταν από την Ελλάδα εφαρμόζαν σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας σε αντίθεση με την εκπαίδευση των αρρένων που αρχικά οι δάσκαλοί τους ήταν απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Έτσι η εκπαίδευση των κοριτσιών στην Κύπρο ξεκίνησε με ένα πολύ σημαντικό πλεονέκτημα. Με την ίδρυση του διδασκαλείου Φανερωμένης στη Λευκωσία ο δρόμος προς το Αρσάκειο ανεκόπη, αφού το εκπαιδευτήριο θεωρείτο ότι είχε το ίδιο κύρος με αυτό του Αρσάκειου. Έτσι σταμάτησε η ανάγκη να διορίζονται δάσκαλοι από το εξωτερικό.

⁴⁶Κρατικό Αρχείο Κύπρου: SA/2331/1905, Αναφορά του Διοικητή της Λάρνακας σχετικά με «Inspector of school for your information», Λάρνακα 26/7/1905

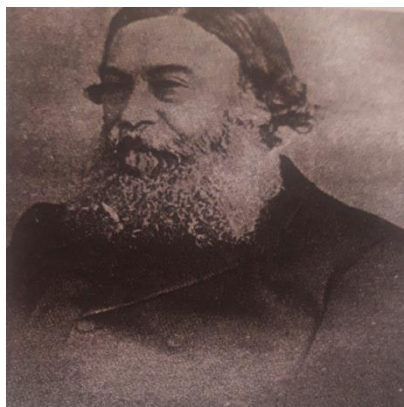
Αποστολίδειος Σχολή

Από τον Ιούλιο του 1897 καταβάλλονταν προσπάθειες από τον Μητροπολίτη Κιτίου Κύριλλο για την οικονομική ενίσχυση των σχολείων και ιδιαίτερα της Ελληνικής Σχολής, η οποία κινδύνευε να διαλυθεί εξαιτίας της έλλειψης οικονομικών πόρων. Η ελληνική σχολή στεγαζόταν σε ιδιωτικά οικήματα και κατά το τέλος κάθε σχολικού έτους υποχρεωνόταν να μεταφέρεται σε νέο οίκημα και να πληρώνει υπέρογκα ενοίκια. Κατά τον Γενάρη του 1898 ο Γεώργιος Μώζερας πήρε επιστολή από τον Στυλιανό Αποστολίδη από την Αγγλία, ο οποίος τον ενημέρωνε ότι επιθυμούσε να ιδρύσει στη Λάρνακα δημόσια βιβλιοθήκη και ότι ανέλαμβανε τα έξοδα της ίδρυσης. Έτσι λοιπόν μετά από λίγο καιρό έστειλε οκτώ μεγάλα κιβώτια με εκατοντάδες τόμους βιβλίων, ενώ συγχρόνως έδωσε και μεγάλη παραγγελία στην Αθήνα για την αγορά διάφορων επιστημονικών, ιστορικών και άλλων βιβλίων, τα οποία έφτασαν στη Λάρνακα. Τον Ιούνιο του 1898 έφτασε στη Λάρνακα και ο ίδιος, δηλώνοντας ότι αναλαμβάνει τις δαπάνες για την ανέγερση κτηρίου για την Ελληνική Σχολή. Ο τότε Μητροπολίτης Κιτίου, ο δήμαρχος Ν. Ρώσσοις, η εφορεία των σχολείων και άλλοι εκπρόσωποι της πόλης εξέφρασαν την ευγνωμοσύνη τους προς τον Αποστολίδη.

Ο Αποστολίδης καταγόταν από τη Σκάλα και βρέθηκε στην Αγγλία, παντρεύτηκε Αγγλίδα από τη Ζάκυνθο. Όταν η σύζυγος του πέθανε τον άφησε κληρονόμο της μεγάλης της περιουσίας. Κατά την παραμονή του στη Λάρνακα δεν σταμάτησε να προσφέρει γενναία σε όποιον του ζητούσε βοήθεια. Όταν ο Αποστολίδης έκανε γνωστή την προσφορά του για την ανέγερση κτηρίου, δημιουργήθηκε επιτροπή για τον σκοπό αυτό που αποτελείτο από τους Γ. Μώζερα, Γ.Α. Μαυροΐδη, Φ. Ζαννέτου και Ν. Ρώσσου προς την οποία κατέβαλε το ποσό των τριακόσιων λιρών. Η επιτροπή αγόρασε τον Φεβρουάριο του 1899 το οικόπεδο από δωρεά της Μαριάννας Μώζερα και στις 27 Ιουνίου του ίδιου έτους κατατέθηκε ο θεμέλιος λίθος του κτηρίου με μεγαλοπρεπή και πάνδημο τελετή, της οποίας προΐστατο ο Μητροπολίτης Κιτίου Κύριλλος και ο Έλληνας πρόξενος Γ. Φιλήμων. Κατά τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους η οικοδομή τελείωσε και παραδόθηκε στη Σχολική Εφορεία με το όνομα Αποστολίδειον Γυμνάσιον που αντικατέστησε την Ελληνική Σχολή που μετατράπηκε σε Ημιγυμνάσιο, λειτουργώντας έτσι ως το 1911, οπότε εγκαταστάθηκαν σε αυτό οι δύο αστικές Σκάλας και Λάρνακας που είχαν ενωθεί. Αργότερα, όταν το Εμπορικό Λύκειο επεβλήθη στην Παγκύπρια συνείδηση και η πόλις απέκτησε νέα κτήρια για τις αστικές σχολές, το Αποστολίδειον ήταν το πιο κατάλληλο υγιεινό κτήριο στο οποίο στεγάσθηκε το οικοτροφείο του Λυκείου.

Το Αποστολίδειο Οικοτροφείο- αρχείο Η. Πετρίδου

Ο μεγάλος ευεργέτης Στυλιανός Αποστολίδης
αρχείο Π.Α.Λ.

Σχολαρχείον Σκάλας-Λάρνακας

Κατά την αγγλική κατοχή σχολάρχης ήταν ο Διάκονος Χρύσανθος Ιωαννίδης, ο οποίος ανέλαβε τη διεύθυνση από το 1860. Ο Χρύσανθος γεννήθηκε στη Λάπηθο και ήταν αδερφός του υποστράτηγου Χατζηιωάννου. Σπούδασε φιλολογία και θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το 1880 εξελέγη Μητροπολίτης Κερύνειας και το 1889 μητροπολίτης Κιτίου. Το 1893 πέθανε και τον διαδέχθηκε στον μητροπολιτικό θρόνο ο Κύριλλος. Εις το σχολαρχείον ο Χρύσανθος είχε συνεργάτες τον Θεμιστοκλή Θεοχαρίδη, τον Γεώργιο Κωνσταντινίδη και τον Διόφαντο Θεμιστοκλέους. Τον Χρύσανθο διαδέχθηκε ο Νικόλαος Δ. Λανίτης 1880-1896. Ήταν γιος του μεγάλου δασκάλου Δημήτριου Λ. Νικολαΐδη και σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Επέστρεψε διδάκτορας και διορίστηκε ως διευθυντής στο Σχολαρχείον της Λάρνακας το 1880.

Ο Λανίτης δεν δίδασκε μόνο ελληνικά αλλά και μαθηματικά, φυσικά και ιστορία και με τη ζωντανή του διδασκαλία και τον πατριωτικό του ενθουσιασμό δημιούργησε πολίτες που ανέλαβαν ανώτερα κοινοτικά αξιώματα. Αναμείχθηκε έντονα με ζητήματα του τόπου και συνεργάστηκε στενά με τους αδερφούς Δημητρίου, τον ιατρό Φίλιο Ζαννέτο, καθώς και με τον μετέπειτα Μητροπολίτη Κιτίου Κύριλλο. Μετά από άσχημη ασθένεια πέθανε πρόωρα τον Μάρτη του 1896. Με τον Λανίτη συνεργάστηκαν ο Θεμιστοκλής Θεοχαρίδης, ο Γεώργιος Κωνσταντινίδης, ο Χριστόδουλος Παπαδόπουλος που δίδασκε ελληνικά και θρησκευτικά και ο Κ. Κραμβής που δίδασκε αγγλικά. Τον Λανίτη διαδέχθηκε ο Σίμος Μενάρδος δικηγόρος και φιλόλογος, ο οποίος εργάστηκε μόνο έναν χρόνο. Ήταν γιος του Γεωργίου Μενάρδου, Αθηναίου υποπρόξενου της Ελλάδας στη Λάρνακα και Λεμεσό. Για έναν χρόνο εργάστηκε ως επιθεωρητής των δημοτικών σχολείων και ασχολήθηκε με τη μελέτη της κυπριακής ιστορίας και λαογραφίας. Το 1907 πήγε στο Λονδίνο για να μάθει την αγγλική γλώσσα καλύτερα και διορίστηκε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, όπου στη συνέχεια διορίστηκε καθηγητής των ελληνικών στο Πανεπιστήμιο της Αθήνας. Πέθανε σε ηλικία 60 χρονών το 1933. Τον Μενάρδο διαδέχθηκε ο Γ. Τρουλλινός από την Κρήτη, ο οποίος δίδαξε μόνο για έναν χρόνο.

Το Σχολαρχείον στεγαζόταν σε διάφορα ιδιωτικά κτήρια. Η οικονομική κατάσταση του Σχολαρχείου ήταν τέτοια, ώστε κινδύνευε να κλείσει από έλλειψη πόρων. Αυτό απασχολούσε την τότε εφορεία, η οποία αποτελείτο από τον Μητροπολίτη Κύριλλο, τον Ν. Ρώσσο, Φ. Ζαννέτο, Ν.Ι. Δημητρίου, Κ. Καλογερά, Μιχ. Βαλδασερίδη και Γραμμενόπουλο. Τότε ήρθε ο Στυλιανός Αποστολίδης και ως ευεργέτης ανέλαβε με δική του δωρεά την ανέγερση Ελληνικής Σχολής. Από τότε η εφορεία άλλαξε την σχολή και την ονόμασε Ημιγυμνάσιο. Διευθυντές του Ημιγυμνασίου ήταν ο Δημήτριος Σάρρος και Λεωνίδας Αντωνιάδης μέχρι το 1911, όταν το Ημιγυμνάσιο μετονομάστηκε σε Εμπορικό Λύκειο.

Εμπορικόν Λύκειο 1911-12

Η κυβέρνηση, αν θέλει πραγματικά να προοδεύσει ο τόπος, οφείλει να ιδρύσει εμπορικό ίδρυμα όπου θα πηγαίνουν οι νέοι με κλίση προς το εμπόριο και είτε με τη βοήθεια των γονιών τους είτε της κυβέρνησης να σπουδάζουν τα εμπορικά μαθήματα, ώστε να μπορούν να εργάζονται, έχοντας όλα τα εφόδια που χρειάζονται. Στην Κύπρο και συγκεκριμένα στη Λάρνακα δεν υπάρχει πρόοδος και ο λόγος σύμφωνα με τον αρθρογράφο της εφημερίδας είναι ότι δεν υπάρχει μητρική κυβέρνηση. Δεν υπάρχει διοίκηση που να ενδιαφέρεται με τέτοια θέματα, χαρακτηρίζοντας την Αγγλία ως κακή μητριά που δεν αγαπά και δεν φροντίζει τα παιδιά της. Υπήρχαν τότε φήμες ότι για να δημιουργηθεί εμπορική σχολή, θα καταργείτο ολοκληρωτικά το Γυμνάσιο. Ο αρθρογράφος λέει ότι αυτό είναι λάθος και δεν ισχύει, υποστηρίζοντας, ότι η καταστροφή του Γυμνασίου θα επέφερε μεγάλη βλάβη στη διανοητική ανάπτυξη των μαθητών της Λάρνακας. Στη συνέχεια κάνει μία εισήγηση ότι αφού θα δημιουργηθεί η αστική σχολή κατά το προσεχές έτος θα ήταν καλό η δευτέρα τάξη του γυμνασίου να μεταφερθεί στην Αστική Σχολή και στη θέση της να ιδρυθεί η τελευταία τάξη του Γυμνασίου και έτσι με την προσθήκη της τελευταίας τάξης θα τελειοποιηθεί το Γυμνάσιο. Μαζί με την τελειοποίηση του Γυμνασίου μπορεί να ιδρυθεί και η εμπορική σχολή που θα αποτελείται από δύο τάξεις. Έτσι όσοι μαθητές έχουν κλίση προς το εμπόριο θα εγγράφονται από τη πέμπτη τάξη του Γυμνασίου στην πρώτη τάξη της Εμπορικής Σχολής και θα διδάσκονται τα αναγκαία μαθήματα. Όσοι έχουν κλίση σε άλλες επιστήμες θα τελειώνουν τα κλασικά μαθήματα. Το πρόβλημα όμως που παραμένει είναι το οικονομικό, το οποίο όμως προτείνεται από τον αρθρογράφο κάποια λύση: τα έξοδα τα οποία θα προστεθούν στον προϋπολογισμό του Γυμνασίου με την προσθήκη της Εμπορικής Σχολής δε θα είναι και τόσο πολλά, ώστε αυτοί που θέλουν να ιδρύσουν τη σχολή να καταστρέψουν και το Γυμνάσιο. Αν δεν μπορούν να συντηρούν το Γυμνάσιο με τη δημιουργία της Εμπορικής Σχολής, θα ήταν προτιμότερο να περιμένουν για τη δημιουργία της Εμπορικής Σχολής, εκτός και αν κάποιοι βρεθούν ως ευεργέτες και προωθήσουν τα σχέδια δημιουργίας απευθυνόμενος ιδιαίτερα στον κ. Μιτσή να προσφέρει όχι από φιλοδοξία αλλά από ψυχική ευχαρίστηση για την πόλη του.⁴⁷

Το εμπορικό λύκειο Λάρνακας υπήρξε η φυσική συνέχεια άλλης σχολής που ιδρύθηκε και λειτουργούσε από το 1860, γνωστής ως το Σχολαρχείο, το οποίο περιόδευσε για οικονομικούς κυρίως λόγους σε πολλά σπίτια της πόλης. Το 1911 ο γιατρός Ζαννέτος υπέβαλε στα υπόλοιπα μέλη της σχολικής εφορείας την ιδέα της μετατροπής του Ημιγυμνασίου σε πρακτική σχολή και σε αυτό συμφώνησαν όλα τα μέλη της εφορείας. Ο Μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης συνεκάλεσε στη μητρόπολη συγκέντρωση των πολιτών και εκεί αποφασίστηκε η ίδρυση Εμπορικού Λυκείου. Κατά το 1911 οι δύο αστικές σχολές της Σκάλας και Λάρνακας ενώθηκαν και εγκαταστάθηκαν στο κτήριο του Ημιγυμνασίου, δηλαδή το Αποστολίδειον, αφού κρίθηκε ως το μόνο που μπορούσε να εξυπηρετήσει τις εκπαιδευτικές ανάγκες της κατώτερης παιδείας. Έτσι το Λύκειο βρέθηκε σε δύσκολη θέση όσον αφορά τον

⁴⁷ Ένωσις, Λάρνακα, 30/13-7- 1910

στεγασμό του. Τον πρώτο χρόνο στεγάστηκε στην οικία του Ιωάννου Πιερίδη και έπειτα σε ιδιωτική κατοικία μέχρι που ο Κωνσταντίνος Ζαχαριάδης ως μεγάλος ευεργέτης ο οποίος με τη βοήθειά του ιδρύθηκε το Εμπορικό Λύκειο το 1914. Την οικονομική του συντήρηση ανέλαβαν από κοινού η Μονή Αγίου Γεωργίου Κοντού, η εκκλησία Αγίου Λαζάρου, η Μονή Κύκκου, η Ελληνική Δημοκρατία, η Κυπριακή Αδελφότητα Αλεξάνδρειας, η Σχολική Εφορεία και ο Δήμος της πόλης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 1914 η ελληνική δημοκρατία το αναγνώρισε ως ισότιμο με τις υπόλοιπες εμπορικές σχολές. Πρώτος Διευθυντής του εμπορικού λυκείου διορίστηκε ο άγγλος Charles Henri Redard, ενώ πρώτος Έλληνας Λυκειάρχης το 1913 ο Κυριάκος Στεφανίδης από τη Θράκη.⁴⁸ Με τη βοήθειά του κτίστηκε κοντά στην Αποστολίδειον Σχολή το Ζαχαριάδειον Λύκειο, τα εγκαίνια του οποίου έγιναν τον Μάρτιο του 1914.

Ιεροδιδασκαλείον Λάρνακος

Επί Αγγλοκρατίας έγιναν δύο προσπάθειες για ίδρυση Ιερατικής Σχολής⁴⁹ οι οποίες όμως δεν καρποφόρησαν. Στη δεύτερη προσπάθεια που χρονολογείται το 1907 και που προσέκρουσε στα αντικειμενικά προβλήματα της διαμάχης των δύο αντιμαχόμενων παρατάξεων για εκλογή αρχιεπισκόπου. Είχε υποδειχθεί ως χώρος στέγασης της σχολής, τα κτήρια που περιέβαλλαν τον ναό της Αγίας Παρασκευής έξω από τη Λευκωσία. Έτσι λοιπόν, η Ιερά Σύνοδος μετά τη σύστασή της σε σώμα και αφού ηρέμησαν τα πάθη, θέλησε να δείξει έργο και σε συνεδριάσή της τον Μάρτιο του 1910 αποφάσισε ανάμεσα σε άλλα την ίδρυση Ιεροδιδασκαλείου, το

⁴⁸ Ιάκωβος Πετρίδης, *Κίτιον- Λάρνακα- Σκάλα: Πόλις η πρώτη*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2013, σελ.85-86

⁴⁹ Κωστής Κοκκινόφτας, *το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο*, εφ. Πολίτης, Λευκωσία, 30/9/2001

οποίο ως κύριο σκοπό θα είχε τη μόρφωση του κλήρου. Στη συνέχεια ενημερώνει ότι θα λειτουργούσε υπό το καθεστώς νομικού προσώπου και ότι θα διατελούσε κάτω από την εποπτεία της Ιεράς Συνόδου. Οι σπουδαστές του θα ήταν οικότροφοι και τα έξοδα επισκευής και κατάλληλης διαμόρφωσης του χώρου θα εξευρίσκονταν από γενικό έρανο που θα διεξήγαγε η αρχιεπισκοπή. Ως μόνιμα έσοδα του Ιεροδιδασκαλείου, η απόφαση καθόριζε τα εξής: τα τακτικά επιδόματα των μητροπόλεων από γάμους, τα τακτικά επιδόματα από τις μονές, την κυβερνητική χορηγία, τις τακτικές και έκτακτες εισφορές σωματείων και ιδιωτών και τα δίδακτρα των σπουδαστών.

Ο Μελέτιος, βλέποντας την όλη προσπάθεια να οδηγείται σε ναυάγιο λόγω οικονομικών αδυναμιών και του γεγονότος ότι ο αρχιεπίσκοπος δεν του απαντά σε αίτημά του για να γίνει η σχολή στη Λάρνακα, προχωρεί μόνος του και λειτουργεί το Ιεροδιδασκαλείο στην πόλη του Ζήνωνα, στεγάζοντάς το προσωρινά στην Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου του Κοντού. Αυτό ήταν και η κύρια αιτία της διαμάχης των δύο Ιεραρχών.⁵⁰ Έτσι ο Μελέτιος, αφού εξασφάλισε τις εγκαταστάσεις της Ιεράς Μονής Αγίου Γεωργίου ως προσωρινό χώρο στέγασης της σχολής, εξέδωσε εγκύκλιο στις 9 Αυγούστου 1910⁵¹, καλώντας τους ενδιαφερόμενους να αποταθούν για εγγραφές το αργότερο μέχρι την 8^η Σεπτεμβρίου. Οι σπουδαστές έπρεπε να διαμένουν εντός της Μονής και θα πλήρωναν δέκα αγγλικές λίρες ετησίως για δίδακτρα, διατροφή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αν εγγράφονταν ως ιδιώτες, και οκτώ λίρες αν ήταν υπότροφοι κοινοτήτων, μονών ή άλλων εκκλησιαστικών αρχών. Στη συνέχεια εξασφάλισε το αναγκαίο διδακτικό προσωπικό και εξέδωσε τον κανονισμό που αφορούσε τη λειτουργία του Ιεροδιδασκαλείου, απόσπασμα του οποίου δημοσίευσε ο *Εκκλησιαστικός Κήρυκας* το 1911⁵². Με βάση τους κανονισμούς λειτουργίας φαίνεται καθαρά πως δινόταν μεγάλη σημασία στη γενική μόρφωση των σπουδαστών αλλά και στη θρησκευτική τους διαπαιδαγώγηση.

Τα μαθήματα που διδάσκονταν ήταν τα Θρησκευτικά, τα Ελληνικά, Παιδαγωγικά, Ιστορία, Γεωγραφία, Μαθηματικά, Φυσικά, Γεωπονικά και Τεχνικά. Γίνεται φανερό από τα πιο πάνω διδασκόμενα μαθήματα πως το αναλυτικό πρόγραμμα δεν αποσκοπούσε μόνο στον καταρτισμό μορφωμένων ιερέων αλλά και ανθρώπων με μια σφαιρική μόρφωση. Ο έντονος ανταγωνισμός που αναπτύχθηκε στη συνέχεια με το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο ανάγκαζε τη διεύθυνση του σχολείου να τροποποιεί τα μαθήματα αναλόγως. Εξαιτίας του γεγονότος ότι οι δάσκαλοι αντιμετώπιζαν πρόβλημα επαγγελματικής αποκατάστασης, το Ιεροδιδασκαλείο μπήκε στο στόχαστρο ως υπεύθυνο γι' αυτή την κατάσταση και αυτό γιατί, ενώ η δημιουργία του Ιεροδιδασκαλείου είχε ως στόχο τη μόρφωση του κλήρου, στο τέλος ελάχιστοι από τους σπουδαστές ακολουθούσαν την ιεροσύνη. Η αλήθεια είναι ότι το

⁵⁰ Σώτος Σιάλαρος, *Το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο 1910-1932*, Λάρνακα 2004, σελ.7-8

⁵¹ *Νέον Έθνος*, Λάρνακα 27-8-1910

⁵² *Εκκλησιαστικός Κήρυξ*, τεύχος ΙΒ', Λάρνακα 1911, σελ.386-388

Ιεροδιδασκαλείο δεν υστερούσε ποιοτικά από τα άλλα εκπαιδευτήρια αλλά οι χαμηλές απολαβές των ιερωμένων της εποχής σε συνδυασμό με τις καλύτερες συνθήκες αμοιβής των δασκάλων έσπρωχνε τους νέους να επιλέγουν το διδασκαλικό επάγγελμα.

Η Ιερά Σύνοδος του 1910 μετά την εκλογή του Αρχιμανδρίτη Ιάκωβου Αντζουλάτου στη Μητρόπολη Πάφου και του Μελέτιου Μεταξάκη θεώρησε σημαντική την ίδρυση μιας ιερατικής σχολής. Έτσι σε συνεδρία της τον Μάρτιο του 1910 αποφάσισε την ίδρυση ιερατικής σχολής, επειδή επιβαλλόταν η ίδρυση τέτοιας σχολής. Υπολόγιζε ότι θα χρειαζόνταν γύρω στις χίλιες λίρες για την ίδρυσή της. Οι 600 λίρες μαζεύτηκαν από τις μητροπόλεις, από τα μοναστήρια και τις εκκλησίες και οι υπόλοιπες 400 λίρες από συνδρομές. Ενώ αρχικά η σχολή θα ιδρύετο στη Λευκωσία, ο Μητροπολίτης Μελέτιος Μεταξάκης αυθαίρετα ίδρυσε στη Λάρνακα το γνωστό Ιεροδιδασκαλείον το οποίο άρχισε να λειτουργεί από το σχολικό έτος 1910, αφού στεγάστηκε τα πρώτα χρόνια στα δωμάτια της Μονής Αγίου Γεωργίου του Κοντού. Ενώ ο μητροπολίτης Μελέτιος βρισκόταν στο Άγιο Όρος και συγκεκριμένα στη Μονή Βατοπεδίου, οι επίτροποι και οι προϊστάμενοι της Μονής αποφάσισαν να προσφέρουν χίλιες τουρκικές λίρες για την ίδρυση του Ιεροδιδασκαλείου Λάρνακας. Ο Μητροπολίτης τους ευχαρίστησε διαβεβαιώνοντάς τους ότι το ποσό θα διατεθεί για την αγορά κατάλληλου κτηρίου, το οποίο θα ονομαστεί «Βατοπεδινόν Ιεροδιδασκαλείον». Έτσι αγοράστηκε στη Λάρνακα και συγκεκριμένα στην ενορία του Σωτήρος η μεγάλη οικία του διοικητή Κόπαμ στην οποία και στεγάστηκε το Ιεροδιδασκαλείον από το 1915-1932.

Οι πιέσεις που δεχόταν ο Μελέτιος για να μη λειτουργήσει το Ιεροδιδασκαλείο πρέπει να ήταν πολύ έντονες και πειστικές και έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με τους δικούς του σχεδιασμούς. Έτσι, κατά την ημέρα των εγκαινίων της σχολής παρευρέθηκαν ο δήμαρχος της πόλης, οι πρόξενοι και άλλοι επίσημοι, αφού πρώτα χειροτόνησε σε διάκονο τον Διευθυντή του Ιεροδιδασκαλείου Γεώργιο Δηλιγιάννη, ο Μελέτιος σχολιάζοντας την μονομερή απόφασή του για τη λειτουργία του Ιεροδιδασκαλείου στη Λάρνακα είπε: «...δεν ανέχομαι ουδένα περιορισμό εν ταις νομίμοις προσπάθειαις μου προς ανύψωσιν του εις την δικαιοδοσίαν μου πρωτίστως υπαγομένου ενοριακού κλήρου. Εντεύθεν δε ότε και, εκ των πραγμάτων πεισθείς περί του δυνατού της ενάρξεως του δια τον κλήρον της Κύπρου εκπαιδευτηρίου από του έτους τούτου δεν ηδυνήθην δια της παρατάξεως των ων είχον εις την διάθεσιν μου λογικών επιχειρημάτων να μεταδώσω την εμήν πεποίθησιν και εις εκείνους πάντας, προς ους είχόν τοιούτον καθήκον, εχώρησα μονομερώς υπό ατομικήν μου ευθύνην ως Μητροπολίτης Κιτίου εντός τω ορίων της δικαιοδοσίας μου ενεργών επί το έργον, έχων συνεργόν την αντίληψιν του Πατρός των Φώτων και την υλικήν συνδρομήν του ευσεβούς ποιμνίου μου»⁵³

Όμως το Ιεροδιδασκαλείον παρεξέκλινε εντελώς από τον τίτλο και τον σκοπό του και αντί να δημιουργεί μορφωμένους νέους που προορίζονταν για το Ιερατείο και τον

⁵³ Η εφημερίδα του Λαού, Λάρνακα, Οκτώβριος 1910

Κλήρο που είχε μεγάλη ανάγκη ο τόπος και αυτή ήταν και η αρχική απόφαση της Συνόδου, δημιουργούσε δασκάλους οι οποίοι αναγνωρίζονταν και διορίζονταν από την Κυβέρνηση ως ισότιμοι με τους απόφοιτους του Παγκυπρίου διδασκαλείου. Το Ιεροδιδασκαλείον σταμάτησε να λειτουργεί το 1932 λόγω της πληθώρας των δασκάλων αλλά και της αποκοπής της κυβερνητικής χορηγίας. Πρώτος διευθυντής της σχολής ήταν ο Ιεροδιάκονος Αρσένιος Δηληγιάννης, απόφοιτος της θεολογικής σχολής των Ιεροσολύμων, ο οποίος ήρθε στην Κύπρο ως συνοδός του Μητροπολίτη Κιτίου Μελέτιου Μεταξάκη και κατόπιν ο Αρχιμανδρίτης Ιουβενάλιος και ο Γεώργιος Ματσάκης. Γενικά, η προσφορά του Ιεροδιδασκαλείου στη μόρφωση των Ελληνοκυπρίων είναι μεγάλη. Μπορεί να μην έγιναν ιερείς πολλοί σπουδαστές, αφού αυτός ήταν και ο απώτερος στόχος της ίδρυσής του, όμως η μόρφωση πολλών ανθρώπων σε μια τόσο δύσκολη περίοδο για τον Ελληνισμό της Κύπρου θα πρέπει να αναγνωριστεί από όλους.

Χαρακτηριστικός ήταν και ο λόγος του μητροπολίτη, όταν ο ίδιος εξέφρασε τη χαρά του και τις ευχαριστίες του για την πρόοδο που διεφάνη από τις εξετάσεις, αναφέροντας παράλληλα τους δισταγμούς, τις αμφιβολίες και τις απαισιόδοξες απειλητικές διαθέσεις εναντίον του ιδρύματος. Τόνισε τη σημασία του ιδρύματος, πιστεύοντας ότι οι φοιτητές του ιδρύματος θα πρέπει να αποτελούν φορείς του αληθινού πολιτισμού στους αγροτικούς πληθυσμούς και ο τροφοδότης του αισθήματος της αγάπης προς την πατρίδα και το έθνος. Ανέφερε στην ομιλία του ένα συγκεκριμένο περιστατικό που έδειχνε την παιδεία του κλήρου: « ότι προ ολίγου συνέπεσε να αναγνώσω εν έγγραφον συμφωνητικόν εμφανισθέν μοι ως αποδεικτικόν κατηγορίας κατά ιερέως επί πλημμελήματι, εν τω οποίω έφερε το εν είδει υπογραφής». « δια τον αγράμματον παπά... υπογράφω εγώ ο ... » και ότι σε άλλο χωριό προσκαλέσας ιερέα να θέσει την υπογραφή αυτού κάτωθεν πιστοποιητικού ανυπαρξίας κωλύματος απάντησε ότι δεν γνωρίζει να γράψει, διότι ο διδάσκαλός του τον edίδαξε μόνο ανάγνωση. Ο πατριάρχης Αλεξανδρείας Φώτιος εξεπλάγη και ζήτησε όπως το έγγραφο φυλαχτεί ως αποδεικτικό στοιχείο της θλιβερής κατάστασης της εκκλησίας. Αυτός ήταν και ο λόγος που προέβη μονομερώς στην ίδρυση του Ιεροδιδασκαλείου. Θα ήταν βέβαια καλύτερα αν υπήρχε καθολική αποδοχή και συνεργασία για την ίδρυση του Ιεροδιδασκαλείου.⁵⁴

Ο Μελέτιος Μεταξάκης έκανε πολλές προσπάθειες, για να μαζέψει χρήματα, ώστε να μπορέσει να συντηρήσει το Ιεροδιδασκαλείο. Βρήκε πολλούς επώνυμους και ευκατάστατους Κύπριους που ενίσχυσαν το Ιεροδιδασκαλείο. Σε σχετικό κατάλογο των συνδρομητών σημαντική θέση έχουν οι Ιεροί Ναοί, μονές και απλοί ιερείς που υπάγονταν στην Ιερά Μητρόπολη Κιτίου. Απουσιάζουν σχεδόν όλες οι κοινότητες της Λευκωσίας όπως και η Αρχιεπισκοπή.⁵⁵ Τον επόμενο χρόνο γίνονται συνδρομητές και η Ιερά Μητρόπολη Πάφου με το ποσό των 32 λιρών, της Κερύνειας με 10 λίρες και η Μονή Κύκκου με 12 λίρες. Άξιο προσοχής είναι και το γεγονός του

⁵⁴ Ένωσις, Λάρνακα, 22/5-7- 1912

⁵⁵ Εκκλησιαστικός Κήρυξ, τχ.ΙΒ', Λάρνακα 1911, σελ 395-400

τριπλασιασμού της μισθοδοσίας από τη σχολική χρονιά 1910-1911 μέχρι το 1914-1915, πράγμα που ίσως αποτελούσε κίνητρο για τους σπουδαστές, ώστε να ακολουθήσουν το διδασκαλικό επάγγελμα και όχι το Ιερατικό.⁵⁶

Γενικά το Ιεροδιδασκαλείο άλλαξε σκοπό και αντί να βγάζει ιερείς έβγαζε δασκάλους εξαιτίας των χαμηλών απολαβών των ιερωμένων, ενώ αντίθετα οι μισθοί των δασκάλων είχαν αυξηθεί γι' αυτό και οι σπουδαστές ακολουθούσαν το διδασκαλικό επάγγελμα.

Το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας, το οποίο ίδρυσε ο Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης.

Ο Μητροπολίτης Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης (1910-1918)

Η Διανέλλειος Τεχνική Σχολή όπως είναι σήμερα εγκαταλελειμμένη, αφού κρίθηκε ακατάλληλη για να δέχεται μαθητές

Σχολή Κωφαλάων

Το 1912 κάποιος Τούρκος, Φουάτ Μπέης καταγόμενος από τα Ιωάννινα ίδρυσε στη Λάρνακα σχολή Κωφαλάων. Οι πληροφορίες που υπάρχουν είναι ελάχιστες και για τον ίδιον αλλά και για τη σχολή. Άγνωστο παραμένει και το γεγονός για το πώς και

⁵⁶ Εκκλησιαστικός Κήρυξ, τχ. ΝΣΤ', Λάρνακα 1913, σελ.362-366

πότε σταμάτησε η λειτουργία της. Σε εφημερίδα της εποχής υπάρχει ανακοίνωση για ίδρυση της σχολής κωφαλάλων στην παραλία στο σπίτι του Γ.Α. Μώξερα και ο Φουάτ Μπέης αναλάμβανε να διδάξει ανάγνωση και γραφή στην ελληνική, τουρκική και αγγλική σε διάστημα δύο χρόνων. Στη σχολή οι μαθητές θα διδάσκονταν και διάφορα επαγγέλματα. Στη σχολή θα γίνονταν δεχτά και κορίτσια για εκμάθηση γυναικείων επαγγελμάτων.⁵⁷ Η σχολή αντιμετώπιζε οικονομικά προβλήματα λόγω της γενικότερης οικονομικής κατάστασης που επικρατούσε στο νησί. Ο ίδιος ο Φουάτ υποστήριζε ότι η σχολή κωφαλάλων είναι ίδρυμα τόσο αναγκαίο όσο κάθε άλλη σχολή στην Κύπρο και εισηγείτο όπως αναγνωριστεί ως κοινό εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Αμερικάνικη Σχολή Λάρνακας

Το 1911 κτίστηκε το πρώτο σχολικό κτήριο της Αμερικάνικης Ακαδημίας στον χώρο που σήμερα βρίσκεται η πολυκατοικία Carithers. Ήταν σχολείο μέσης εκπαίδευσης και ιδρύθηκε από τον Αιδεσιμότατο Walter Mccarroll, ο οποίος βρισκόταν στην Κύπρο από το 1903. Τα μαθήματα γίνονταν στην εκκλησία. Σκοπός του Mccarroll ήταν να υπηρετήσει την Ιεραποστολή της μεταρρυθμιστικής πρεσβυτεριανής εκκλησίας Βορείου Αμερικής. Λειτουργήσε ως οικοτροφείο και λίγα χρόνια μετά χτίστηκε πίσω από το σημερινό σχολείο ένα δεύτερο σχολικό κτήριο που ονομάστηκε Memorial Hall και η διδασκαλία μεταφέρεται στο νέο οίκημα με 85 μαθητές. Τα επίσημα εγκαίνια έγιναν στις 6 Ιανουαρίου 1912.

Πριν από την ίδρυση δημόσιων κοινοτικών σχολείων στη Λάρνακα- Σκάλα λειτουργούσαν ιδιωτικά σχολεία στα οποία φοιτούσαν οι προνομιούχοι, δηλαδή οι εύποροι μαθητές. Για να δοθεί ευρύτερη μόρφωση στον λαό, η επιτροπή του Αγίου Λαζάρου και ο κατά καιρόν Μητροπολίτης Κιτίου συνεργαζόμενοι φρόντισαν για την ίδρυση δημόσιων σχολών και για εξεύρεση πάγιων πόρων για τη συντήρηση αυτών.

Η Αμερικάνικη Ακαδημία όπως είναι σήμερα

⁵⁷ Νέον Έθνος, Λάρνακα, 17/30-11- 1912

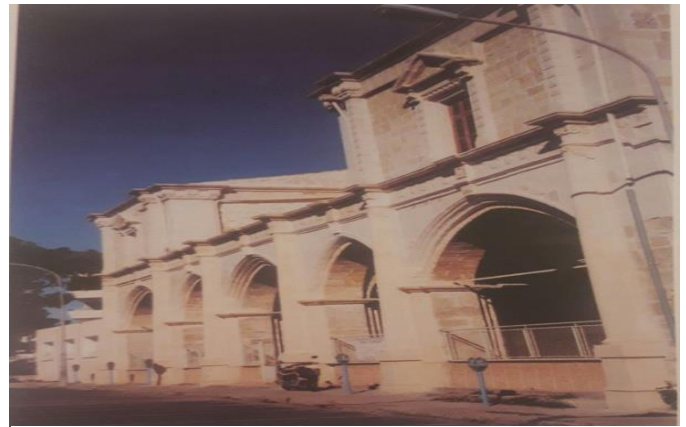

Αμερικάνικη Ακαδημία: Ένα από τα δέκα αρχαιότερα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης που υπάρχουν στην Κύπρο. Ιδρύθηκε το 1908 από τον Ιεραπόστολο Walter McCarroll.

Σχολή Καλογραιών

Ήταν μοναστήρι των καθολικών, το οποίο σύμφωνα με στοιχεία ιδρύθηκε το 1844 από μοναχές που ανήκαν στο τάγμα του Αγίου Ιωσήφ οι οποίες ήρθαν από την Γαλλία για αυτόν τον σκοπό, δηλαδή να προσεγγίσουν το λιμάνι της Λάρνακας και να διεξάγουν εράνους για το μοναστήρι τόσο μεταξύ των επιβατών όσο και μεταξύ των μελών του πληρώματος των πλοίων. Το 1845 οι μοναχές λειτούργησαν ένα σχολείο μέσα στο μοναστήρι το οποίο έγινε γνωστό ως το σχολείο του «Αγίου Ιωσήφ». Το σχολείο περιλάμβανε νηπιαγωγείο, δημοτικό και σχολή Μέσης Εκπαίδευσης. Με εξαίρεση το νηπιαγωγείο στο οποίο επιτρεπόταν η φοίτηση αγοριών και κοριτσιών στα άλλα δύο τμήματα επιτρεπόταν η φοίτηση μόνο σε κορίτσια. Στο μοναστήρι λειτουργούσε και οικοτροφείο για κορίτσια που προέρχονταν από τις άλλες πόλεις της Κύπρου για να μορφωθούν. Στο σχολείο αυτό μορφώθηκαν σχεδόν όλα τα κορίτσια των πιο σημαντικών οικογενειών της Παλιάς Λάρνακας. Εδώ διδάχτηκαν τις ξένες γλώσσες αγγλικά και γαλλικά ακόμα και μουσική. Πολλές από τις μαθήτρες του Αγίου Ιωσήφ έμαθαν να παίζουν πιάνο. Το μοναστήρι των Καλογραιών προσέφερε ακόμα και ιατρική περίθαλψη προς τους φτωχούς και τους άπορους της Λάρνακας.⁵⁸

⁵⁸ Ανδρέας Ευρυβιάδης, *Η Πόλη, η Πόλη μου η Λάρνακα*, Λάρνακα 2001, σελ.218-219

Η Μονή Καλογραιών St. Joseph de l' Apparition, μετά τις πρόσφατες εργασίες αναπαλαίωσης της.

Αμερικάνικη Σχολή Φλούχαρτ 1880-1884

Η κ. Φλούχαρτ ήταν Αμερικανίδα. Ερχόμενη στην Κύπρο ίδρυσε ιδιωτική σχολή ξένων γλωσσών στη Λάρνακα, κοντά στην οικία Παρτζίλη που βρίσκεται κοντά στη Μητρόπολη και την εκκλησία του Σωτήρος και την οποία αγόρασε αργότερα ο Ανδρέας Ανδρέου, πεθερός του γιατρού Ζαννέτου. Η σχολή λειτούργησε για τέσσερα χρόνια. Από τις πρώτες μαθήτριες της σχολής ήταν η κ. Μαρία Ν. Κυριαζή, Θεοδώρα Γ. Ρωσσίδου, Ευανθία Πιερίδου και Αικατερίνη Θ. Σχίζα. Η σχολή αρχικά ονομαζόταν Λύκειο Φλούχαρτ και εκτός της ίδιας δίδασκαν και οι Jesie Friedrich από τη Βιέννη, Frailein Echlier από το Βερολίνο, Ελένη Ζαμανίδου, Ελεονώρα Φιρστ και Πολυξένη Μιχαηλίδου από την Αθήνα, Άννα Κωνσταντινίδου και Πολυξένη Φυσεντζίδου από την Κύπρο. Συνολικά φοίτησαν 130 μαθήτριες από τις οποίες οι 60 ήταν εσωτερικές. Η σχολή σταμάτησε για άγνωστους σε εμάς λόγους.⁵⁹ Σε εφημερίδα υπήρχε η εξής ανακοίνωση: « Εις το ένταυθα αξιόλογον Εκπαιδευτήριον της κ. Σ. Γ. Φλούχαρτ προσελήφθη εκ του εξωτερικού και άλλη διδάσκαλος της Γαλλικής, Γερμανικής, και Ιταλικής γλώσσας δεδοκιμασμένης ικανότητος. Εν τω ρηθέντι ιδρύματι εκτός των εσωτερικών γίνονται δεκταί και εξωτερικαί μαθήτριαι διόλας τας εν αύτω διδασκόμενας, γλώσσας ή και δι' όσας εκ τούτων επιθυμούσιν οι γονεείς. Πλειότεραι πληροφορία δίδονται παρά τη Διευθύντρια κ. Σ. Τ. Φλούχαρτ και παρά τω γραφείω της Ενώσεως.⁶⁰

⁵⁹ Ικαρος Πετρίδης, *Κίτιον- Λάρνακα- Σκάλα: Πόλις η πρώτη*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2013, σελ.89

⁶⁰ *Ενωσις*, Λάρνακα, 2/14-4-1888

Το άγαλμα της Θεάς Αθηνάς που κοσμούσε άλλοτε το καλλιμάρμαρο κτήριο του Ευρυβιάδειου Παρθεναγωγείου, πεταγμένο, σπασμένο και εγκαταλειμμένο σε μια γωνιά του Δημοτικού Κήπου (Φωτ. Α.Ο. Ευρυβιάδη)

Η παιδεία στη Λάρνακα το 1913 και η σύγκρουση με τα ιδιωτικά σχολεία

Κατά τη χρονική περίοδο του 1913 τα σχολεία της Λάρνακας διέρχονταν κρίσιμη περίοδο. Στις εφημερίδες της εποχής υπήρχαν άρθρα που φανέρωναν τα προβλήματα των εκπαιδευτηρίων και καλούσε τους πολίτες και τις επιτροπές όπως σταθούν αρωγοί στις προσπάθειες που γίνονταν για ανόρθωση των εκπαιδευτηρίων. Οι ενδιαφερόμενοι για τη διατήρηση και ανάπτυξη των εκπαιδευτηρίων της Λάρνακας θεωρούσαν ως αμείλικτους εχθρούς την ανεπάρκεια των οικονομικών πόρων καθώς και τον ανταγωνισμό των προπαγανδικών σχολών. Θα έπρεπε λοιπόν να καταπολεμηθούν οι αυτοί οι εχθροί της παιδείας για να διατηρηθεί η ηθική μόρφωση και η εθνική διάπλαση της νέας γενιάς. Στη συνέχεια γινόταν έκκληση όπως οι πολίτες προσέλθουν στα σχολεία αρωγοί, προσφέροντας ο καθένας ό,τι μπορεί υποστηρίζοντας ότι πολλοί οικονομικά ισχυροί δεν προσφέρουν αυτά που τους αναλογούν, ενώ αντίθετα κάποιοι αδύναμοι οικονομικά επιβαρύνονται περισσότερο από τις δυνατότητές τους. Όσον αφορά τον δεύτερο εχθρό που είναι και χειρότερος και αναφερόταν βέβαια στις προπαγανδικές σχολές οι οποίες με διάφορους τρόπους και τεχνάσματα προσέλκυαν τους Ελληνοκύπριους και στερούσαν έτσι από τις Ελληνικές Σχολές τους έλληνες μαθητές υποσκάπτοντας την υπόσταση των Ελληνικών σχολείων. Ο Μητροπολίτης Κιτίου από την έδρα του Ευρυβιάδειου θεωρούσε ως έγκλημα την εγγραφή Ελλήνων μαθητών στην Αμερικάνικη Σχολή, στερώντας από τα παιδιά τους την εκμάθηση ξένων γλωσσών αλλά και ό,τι διέπληθε την εθνική συμπεριφορά. Ανέφερε στη συνέχεια ότι 38 περίπου Έλληνες γονείς απέστειλαν κατά το λήξαν σχολικό έτος στην Αμερικάνικη Σχολή πληρώνοντας για αυτά 87 λίρες, ενώ οι ίδιοι αρνήθηκαν να προσφέρουν στο Εμπορικό Λύκειο έστω και μία λίρα ο καθένας. Στη συνέχεια απείλησε ότι δε θα δέχεται στην εκκλησία αυτούς που περιφρονούν τα Ελληνικά σχολεία. Είναι καιρός είτε ο Μητροπολίτης Μελέτιος Μεταξάκης να ξυπνήσουν οι Λαρνακείς από τον λήθαργο, να διορθώσουν τις ελλείψεις και τα σφάλματα εάν θέλουν να μην δουν την πόλη τους, Λάρνακα, να οπισθοδρομεί, μια πόλη η οποία άλλοτε αποτελούσε για το νησί μας την πρωτοπορία σε ό,τι καλό και σε κάθε πρόοδο. Παράλληλα κατηγορούσε φανερά τους υστερόβουλους σκοπούς της Αμερικάνικης Σχολής αναφέροντας την ευκολία με την οποία προβαίνουν στην πληρωμή των εισιτηρίων, δίνοντάς τα δωρεάν σε άπορους, διερωτώμενος για το πόσο φιλόanthropos είναι αυτή η σχολή, ώστε να ενδιαφέρεται για τη μόρφωση των φτωχών, να ιδρύει σχολές και να αποστέλλει διευθυντές να δαπανούν στο νησί όχι μόνο χρόνο αλλά και χρήμα. Τέλος, ζητά από τους Έλληνες να αποσύρουν τα παιδιά τους από την Αμερικάνικη Σχολή. Καταλήγοντας, η εφημερίδα αναφέρεται στην επιτροπεία, η οποία « με θέλησιν αγαθήν υπό πρόεδρον μουσοτροφήν και φιλοπρόοδον οίος ο Μητροπολίτης κ. Μεταξάκης θα δυνηθή ν' ανορθώση τα εκπαιδευτήρια της πόλεώς μας και να καταστήση ταύτα ικανά όπως αντιμετωπίσωσι τον διεξαγόμενον αγώνα και καταγάγωσι περιφανή νίκην κατά του εχθρού ιδίως κατά της Αμερικάνικης Σχολής.⁶¹

⁶¹ Ένωση, Λάρνακα, 14/27 -6- 1913.

Τα σχολεία της Λάρνακας- Εξετάσεις

Τον Ιούλιο του 1910 τελείωσαν οι εξετάσεις των εκπαιδευτηρίων της Λάρνακας και άρχισαν οι διακοπές των δασκάλων, οι οποίοι θα ξεκουραστούν ενώ κάποιοι άλλοι θα πρέπει να αναλάβουν καθήκοντα. Το άρθρο φυσικά αναφερόταν στου εφόρους των εκπαιδευτηρίων οι οποίοι θα πρέπει να φροντίσουν για τη βελτίωση της κατάστασης των σχολείων και δασκάλων και να αναπληρώσουν τις ελλείψεις που φάνηκαν μέσα από τις λογοδοσίες των δασκάλων για τα πεπραγμένα της σχολικής χρονιάς. Θα πρέπει οι έφοροι να περιβάλουν με συμπάθεια και ενδιαφέρον τους νέους, φροντίζοντας κάθε τι που συντελεί στην πρόοδο και πνευματική ανάπτυξη.

Οι εξετάσεις συνήθως γίνονταν Κυριακή και συνεχίζονταν για τρεις με τέσσερις ημέρες της εβδομάδας. Παρευρισκόταν ο αρμοστής, αρχιμανδρίτης- μητροπολίτης, βουλευτές, πρόσωπα των εκπαιδευτικών επιτροπών, δημοσιογράφοι, οι γονείς και πολλοί πολίτες της Λάρνακας. Βέβαια η συμμετοχή των γονιών δεν ήταν η ίδια στις πόλεις και στα χωριά. Μετά τον εναρκτήριο λόγο του εκάστοτε σχολάρχη, οι μαθητές εξετάζονταν κατά τάξη και όλοι θαύμαζαν και επαινούσαν την επιμέλεια των διδασκόντων και διδασκομένων. Ο αρμοστής ευχαριστούσε τον διευθυντή και τους καθηγητές. Στον λόγο του σχολάρχη όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως γινόταν αναφορά σε κάποιες ελλείψεις που εντοπίστηκαν κατά τη σχολική περίοδο που πέρασε, ώστε να ληφθεί πρόνοια κατά το προσεχές έτος. Σε εφημερίδα της εποχής «Νέον Κίτιον» υπάρχει η εξής αναφορά "το πλείστον των μαθητών συνέρρευσε εις το σχολείον ου μόνον γυμνόν των προκαταρκτικών μαθημάτων αλλά και πάσης ηθικής ανατροφής. Η δε πειθαρχία ήταν αδύνατο να εφαρμοστεί επί παιδών μη εχόντων τα προσόντα της καλής αγωγής και συμπεριφοράς. Διό αφήνω υμίν να αναλογιστείτε εις ποία συνεχή και οδυνηράν αγωνίαν ευρίσκοντο οι διδάσκαλοι καθ' όλην την ημέραν και εν ταις ώραις της παραδόσεως και της διακοπής των μαθημάτων. Ηναγκάζοντο πολλάκις διακόπτοντες την παράδοσιν να επιβάλλωσιν ησυχίαν, και τούτο άνευ αποτελέσματος ίνα δε ριζηδόν αποσπάσωμεν τα κακά τα οποία προέρχονται εκ της αταξίας και κακοηθείας και προς επιβολήν της απαιτούμενης ποιότητος, αναγκαιον είναι να προνοήσει η αξιότιμος εφορία ίνα διορισθή ευταξίας, όστις όχι μόνο να επιτηρεί την τάξιν αλλά και τους τιμωρουμένους δι αμέλειαν μαθητάς να εποπτεύη."⁶²

Πολλές φορές οι σχολάρχες εξέφραζαν παράπονα για την αδιαφορία των πολιτών, ιδιαίτερα των γονιών των εξετασθέντων μαθητών, οι οποίοι δεν έκαναν τον κόπο να παρευρίσκονται στις εξετάσεις και να ακούν οι ίδιοι για την πρόοδο των παιδιών τους. Αυτοί οι γονιοί θα έπρεπε να γνωρίζουν σύμφωνα με τον αρθρογράφο τη εφημερίδας ότι με την αξιοκατάκριτη συμπεριφορά τους αποθαρρύνουν και τους δασκάλους και τα παιδιά τους, τα οποία παιδιά για όλο το διάστημα της μελλοντικής φοίτησής τους θα θυμούνται αυτή την αδιαφορία των γονιών τους και θα διερωτώνται ποιος ο λόγος να μελετούν και να καταβάλουν τόσους κόπους για τις εξετάσεις, αφού δεν θα υπάρχουν άνθρωποι για να τους δουν και να τους ακούσουν και για τους οποίους θα ντρέπονταν. Γι' αυτό επιλέγουν την αδράνεια και την αδιαφορία, αφού θα

⁶² *Νέον Κίτιον*, Λάρνακα, 27/9 -7- 1879

έχουν ως παράδειγμα τους γονείς τους οι οποίοι δεν έκαναν τον κόπο έστω και για λίγο χρόνο να παρουσιαστούν στις εξετάσεις και προτίμησαν τα καφεενία ή να κάνουν τις δουλειές τους, ενώ δεν τους ενδιέφερε καθόλου η εμπύχωση και στήριξη που εμείς ως δάσκαλοι ζητούμε. "οι δε διδάσκαλοι θα πικρανθώσιν, βλέποντας τους μόχθους αυτών περιφρονούμενους και άκοντι ψυχρότης και ραθυμία θέλει αντικαταστήσει την άχρι τουδε επί των μαθητών αυτών επιμέλειαν και επαγρύπνησιν".⁶³

Ιδιαίτερη αναφορά της εφημερίδας γίνεται για τον μητροπολίτη Κιτίου ο οποίος δεν έλειψε ούτε κατά τη διεξαγωγή των εξετάσεων ούτε το πρωί ούτε το απόγευμα πηγαίνοντας στις εξετάσεις και εμπυχώνοντας δασκάλους και μαθητές.

Κατά τη διακοπή των εξετάσεων μαθητές έψαλλαν διάφορα ελληνικά άσματα και απάγγελαν ποιήματα με φωνή που έδειχνε τη γνήσια ελληνική καταγωγή τους. Τα άσματα και ποιήματα προκαλούσαν ραγδαία χειροκροτήματα.⁶⁴ Πολλές φορές ήταν άδικο για τους δασκάλους, επειδή οι μαθητές δεν παρουσιάζονταν στις εξετάσεις, ώστε να ικανοποιηθούν οι ίδιοι και οι δάσκαλοί τους. Περισσότερο έβλαπταν τους ίδιους τους εαυτούς τους οι μαθητές παρά τους δασκάλους, γιατί και ένας μόνος μαθητής να εξεταζόταν μπορούσε να φανερώσει την επιμέλεια και τη δουλειά του δασκάλου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Άννας Α. Νικολαΐδου που εξετάστηκε μόνη στην πρώτη τάξη του Παρθεναγωγείου Λάρνακας και εξέπληξε το ακροατήριο με τις αλάνθαστες απαντήσεις της και ικανοποίησε πλήρως τον δασκαλό της.⁶⁵

Τρία ζητήματα απασχολούσαν τότε την κοινωνία της Λάρνακας: α) η ένωση των δημοτικών σχολών Λάρνακας και Σκάλας, β) η βελτίωση της κατάστασης του Ημιγυμνασίου και γ) η ίδρυση της εμπορικής σχολής. Αυτά θα οδηγούσαν την πόλη της Λάρνακας σε ψηλά επίπεδα ανάπτυξης. Από τα τρία ζητήματα, το ζήτημα της εμπορικής σχολής παρουσίαζε πολλές δυσκολίες αλλά αν υπήρχε θέληση τότε όλα μπορούν να λυθούν για το καλό της πόλης. Στη συνέχεια αναφέρει ότι ο Δ. Μιτσής που είχε την έμπνευση της ίδρυσης πρέπει να προσφέρει γενναία, για να δημιουργηθεί αυτή η σχολή στην πόλη, στην οποία γεννήθηκε και μορφώθηκε. Εκτός του κ. Μιτσή υπάρχει και η δωρεά του Ζαχαριάδη που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη βελτίωση των σχολείων της Λάρνακας. Το άρθρο τελειώνει με τη διαπίστωση ότι θα ήταν άδικο και ασύμφορο να υπάρχει δωρεά αχρησιμοποίητη ή κάτω από ευτελή τόκο και να ψάχνουν να βρουν δάνειο με υψηλό βέβαια τόκο.⁶⁶

⁶³ Ένωσις, Λάρνακα, 28/10 -7- 1886

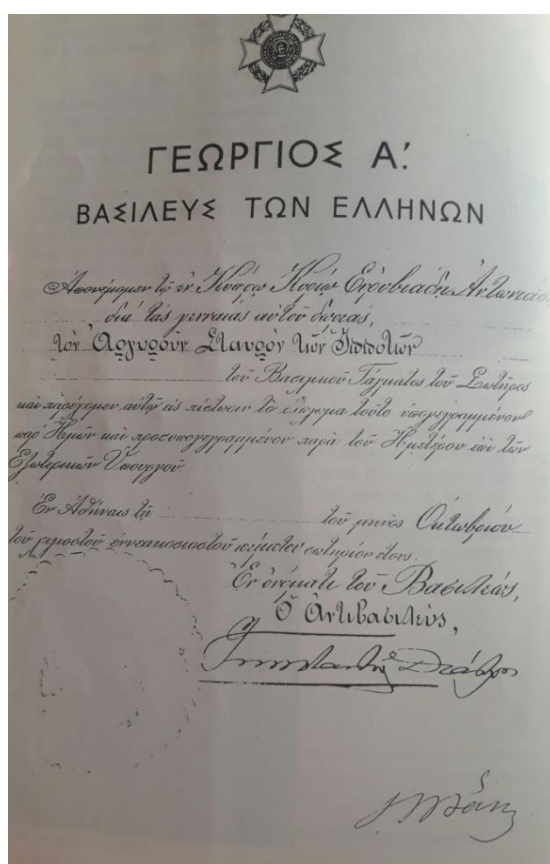
⁶⁴ Ένωσις, Λάρνακα, 23/5 -7- 1889

⁶⁵ Ένωσις, Λάρνακα, 30/12 -7- 1889

⁶⁶ Ένωσις, Λάρνακα, 14/27 -7- 1910

Το εκπαιδευτικό ζήτημα

Ο Μητροπολίτης Κιτίου Μεταξάκης στη προσπάθειά του να ανακόψει την είσοδο των Ελληνοκυπρίων στην Αμερικάνικη Σχολή και σε άλλες προπαγανδικές σχολές ίδρυσε το Εμπορικό Λύκειο στο οποίο διδάσκονταν οι κύριες ξένες γλώσσες. Παρά την ίδρυση του Εμπορικού Λυκείου πολλοί Ελληνοκύπριοι εξακολουθούσαν να φοιτούν στην Αμερικάνικη Σχολή της Λάρνακας, η οποία με προσφορές κατάφερε να μαζέψει αρκετούς Ελληνοκύπριους, για να φοιτήσουν στη σχολή. Ο Μεταξάκης στην προσπάθειά του αυτή διόρισε επαρκή και εκλεκτό αριθμό καθηγητών αλλά εξαιτίας του οικονομικού δεν κατάφερε να ανταγωνιστεί την Αμερικάνικη Σχολή κατά το πρώτο έτος. Θεώρησε όμως ότι αυτή η ήττα δεν ήταν ντροπή αλλά ούτε και θα πρέπει να απελπίζονται αλλά θα πρέπει να συνεχίσουν τον αγώνα, διορθώνοντας τα λάθη που έγιναν και έχοντας υπόψη ότι κάθε αρχή είναι δύσκολη.⁶⁷

⁶⁷ Ένωσις, Λάρνακα, 3/13-6- 1913

Σχολάρχες, καθηγητές και διδάσκαλοι της Μέσης Παιδείας της Λάρνακας

Ο Αθανάσιος Α. Σακελλάριος είναι ο πρώτος σχολάρχης στη Λάρνακα και υπηρέτησε από το 1854 μέχρι το 1858. Ήταν διδάκτορας της φιλολογίας και καταγόταν από την Ελλάδα, γνωστός για την μελέτη και τη σύνταξη του ελληνικού λεξικού. Κατά την παραμονή του στην Κύπρο για μια τετραετία γύρισε ολόκληρο το νησί και εξέδωσε ένα αξιόλογο βιβλίο σε δύο τόμους με τίτλο τα "Κυπριακά". Μεταξύ των μαθητών του ήταν ο Αντώνιος Ουσμιάνης, Πίος Ουσμιάνης και Γεώργιος Πιερίδης, αδελφός της μεγάλης ευεργέτιδας της πόλης, Ευανθίας Ι. Πιερίδου. Τον Σακελλάριο διαδέχθηκε ο Χρυσάνθος Ιωαννίδης από τη Λευκωσία. Κατά το 1858, αφού τελείωσε τις σπουδές του στη φιλολογία και θεολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, κλίθηκε από την κοινότητα της Λάρνακας να αναλάβει Διευθυντής του σχολαρχείου, το οποίο διεύθυνε για 22 χρόνια. Το 1880 εξελέγη μητροπολίτης Κερύνειας και στη συνέχεια Μητροπολίτης Κιτίου. Μεταξύ των μαθητών του Χρυσάνθου υπήρξαν ο τέως πρωτοψάλτης του Αγίου Λάζαρου Κλέανθης Μεσολογγίτης, Κάρολος Δάνδολος, Μιχαλάκης Βαλδασερίδης, ο οποίος πρόσφερε για 12 χρόνια τις υπηρεσίες του στα σχολεία Μέσης Παιδείας της Λάρνακας ως έφορος και ταμίας, και ο Κώστας Πιερίδης, Αλέξανδρος Λοϊζίδης, Λουκής Πιερίδης, ο οποίος υπηρέτησε τα κυπριακά συμφέροντα ως βουλευτής Λάρνακας για μια πενταετία. Μετά τον Χρυσάνθο υπηρέτησε ως σχολάρχης ο Νικόλαος Δ. Λανίτης από τη Λεμεσό. Ο Λανίτης τελείωσε τις φιλολογικές του σπουδές στη φιλοσοφική σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, στη συνέχεια υπηρέτησε ως σχολάρχης στη Ρόδο για ένα χρόνο. Κατόπιν επέστρεψε στην Κύπρο όπου επί δεκαεξετία (1880-1896) μόρφωσε τους νέους της Λάρνακας και ενέπνευσε στις ψυχές τους φρονήματα υψηλά και ευγενή. Οι περισσότεροι από τους μαθητές του έδρασαν με διάφορους τρόπους και ωφέλησαν τα κοινά με το έργο τους. Ανάμεσα σε αυτούς αναφέρονται οι Κλεόβουλος Μεσολογγίτης, Μιχαλάκης Νικολαΐδης, Ευάγγελος Χατζιωάννου, Δ. Ν. Δημητρίου, Ιάκωβος Ν. Δημητρίου, Αλέξανδρος Τζιρκώτης, Δημητράκης Πιερίδης και ο παλαίμαχος δάσκαλος Κοσμάς Λυσιώτης. Επίσης οι μαθητές του Λανίτη με αξιόλογη θέση στην κοινωνία υπήρξαν οι Ιωάννης Στίνης, Γ.Σ. Ιακωβίδης, Χρ. Ιακωβίδης, Φίλιππος Λυσιώτης, Μιχαλάκης Μεσολογγίτης, Κωνσταντίνος Μεσολογγίτης, Δημήτριος Ιακωβίδης και Γεώργιος Στίνης. Ο Νικόλαος Λανίτης συνέβαλε στην κοινοτική και κοινωνική κίνηση της πόλης, ενώ οι λόγοι του συγκινούσαν τα πλήθη. Εκείνο που ξεχώριζε ήταν ο ενθουσιασμός του, όταν εξασκούσε από την έδρα το υψηλό επάγγελμά του. Πέθανε κατά τον Μάρτη του 1896. Κατά την κηδεία του το φέρετρό κρατούσαν οι μαθητές του και παρακολουθούσαν την κηδεία οι πρόξενοι της Ελλάδας, Αυστρίας, Ιταλίας, Βελγίου, Σουηδίας και Νορβηγίας. Επικήδειους λόγους εκφώνησαν ο πρόξενος της Ελλάδας Φιλήμων και ο Φίλιος Ζαννέτος, ενώ κατατέθηκαν πλήθος στεφανιών.

Στη συνέχεια ανέλαβε σχολάρχης ο Θεμιστοκλής Θεοχαρίδης. Αυτός καταγόταν από την Ευρύχου και σπούδασε στην Αθήνα όπου μετά το πέρας των σπουδών του διορίστηκε δάσκαλος των Ελληνικών στο σχολαρχείο της Λάρνακας. Το 1878 εξέδιδε την εφημερίδα "Στασίνας", την οποία κοσμούσαν διάφορα ποιήματά του. Το 1881 η

εφημερίδα άλλαξε όνομα και έφερε τον τίτλο "Φωνή της Κύπρου". Άλλος σχολάρχης ήταν ο Γεώργιος Ν. Κωνσταντινίδης. Αυτός επί 44 χρόνια διετέλεσε δάσκαλος, εξυπηρετώντας την Μέση Παιδεία στο Σχολαρχείο, Ημιγυμνάσιο, Λύκειο και Ανώτερο Παρθεναγωγείο. Ανεδείχθη με τις ιδιαίτερες μελέτες του αυθεντία στην κυπριακή λαογραφία και γλωσσολογία και συνέγραψε Ιστορία της Κύπρου που εισήχθη στα σχολεία. Αγαπήθηκε από όλη την κοινότητα και πέθανε το 1922 ως θύμα ανατροπής αυτοκινήτου.

Στη θέση σχολάρχη της Λάρνακας διετέλεσε και ο Σίμος Μενάρδος, ο οποίος είχε πατέρα από την Χίο και μητέρα από τη Λεμεσό και παντρεύτηκε την κόρη του πολιτευτή Πασχάλη Κωνσταντινίδη. Ο Σίμος Μενάρδος, αφού τελείωσε τις σπουδές του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ανεδείχθη διδάκτορας της φιλολογίας και της νομικής και υπηρέτησε ως Σχολάρχης της Λάρνακας μετά τον θάνατο του Λανίτη για έναν μόνο χρόνο, διότι διορίστηκε επόπτης της Ελληνικής Παιδείας της Νήσου. Η ευρύτατη φιλολογική μόρφωσή του και το ανήσυχο πνεύμα του τον ανάγκασαν να φύγει γρήγορα από το νησί και να διοριστεί καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ενώ από το 1911 υπήρξε καθηγητής της φιλοσοφικής σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Διάδοχος του Μενάρδου υπήρξε ο ευρυμαθής φιλόλογος Μιχαήλ Τρουλλινός από την Κρήτη ο οποίος υπηρέτησε για μόνο έναν χρόνο, διότι επέστρεψε στην ιδιαίτερη πατρίδα του, συνεχίζοντας το επάγγελμα του καθηγητή μέχρι τον θάνατό του. Αξιέπαινη υπηρεσία πρόσφερε στην Μέση Παιδεία ο Ν. Π. Νικολαΐδης κατά το έτος 1901-1902, αριστούχος του Παγκυπρίου Διδασκαλείου Λευκωσίας και ο Γεώργιος Κ. Χριστοφίδης, απόφοιτος του Παγκυπρίου Γυμνασίου Λευκωσίας κατά το σχολικό έτος 1902-1903. Και οι δύο δίδαξαν Ελληνικά και Ιστορία στο Αποστολίδειον Ημιγυμνάσιο, στο οποίο είχε εξελιχθεί το Σχολαρχείο. Επίσης άξιος λόγου, λειτουργός της Μέσης Παιδείας της Λάρνακας υπήρξε ο Λεωνίδας Αντωνιάδης από το Φοινί της Μαραθάσας, διπλωματούχος φιλόλογος στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Εργάστηκε αρχικά ως καθηγητής και μετά Διευθυντής του Αποστολίδειου Ημιγυμνασίου από το 1903-1911 και όταν αυτό μετετράπη σε λύκειο, ως καθηγητής των Ελληνικών επί σειρά ετών. Μαθητές του Λεωνίδα Αντωνιάδη υπήρξε ο Γ. Π. Αραδιπιώτης που κατείχε και το αξίωμα του Δημάρχου, ο Ο. Ευρυβιάδης, ο Ν. Τζιάπρα Πιερίδης, ο πρόξενος της Γερμανίας και Σουηδίας Ζήνων Δ. Πιερίδης, ο δικαστής κ. Μελισσάς και άλλοι που κατείχαν αξιόλογη θέση στην κοινωνία.⁶⁸

⁶⁸ Λάρνακα 2000 , Το τέλος ενός αιώνα, σελ. 439-444

Οι δημοδιδάσκαλοι

Τον Σεπτέμβρη του 1892 σύμφωνα με εφημερίδα της εποχής, 200 περίπου δάσκαλοι, αφού συμμορφώθηκαν με τον νόμο και την εγκύκλιο του γραφείου παιδείας άρχισαν να φοιτούν στα δημοτικά σχολεία των πόλεων Λευκωσίας, Λάρνακας, Λεμεσού και Πάφου, για να μάθουν τη νέα διδακτική μέθοδο. Από την επομένη θα είναι εφοδιασμένοι αυτοί οι δάσκαλοι με τα απαιτούμενα πιστοποιητικά, για να αρχίσουν το έργο τους όσοι είχαν ήδη βέβαια θέση και οι άλλοι για να αναζητήσουν μια νέα θέση διορισμού. Ο αρθρογράφος είναι βέβαιος ότι οι δάσκαλοι αυτοί ωφελήθηκαν από την μηνιαία φοίτησή τους και ότι θα βελτιώσουν τον τρόπο διδασκαλίας τους σύμφωνα με τις αρχές και οδηγίες της νέας μεθόδου. Το νέο σύστημα όσον ευεργετικό και ανακουφιστικό μπορεί να είναι για τους μαθητές τόσο βαρύ και επίμοχθο μπορεί να είναι για τους δασκάλους, ώστε εκφράζει την αντίληψη ότι ίσως ένας μικρός αριθμός δασκάλων τους οποίους χαρακτηρίζει οκνηρούς και φυγόπονους ίσως να εξακολουθήσουν να διδάσκουν με την προηγούμενη μέθοδο, η οποία θεωρείτο πιο εύκολη και πιο άνετη. Στη συνέχεια εκφράζει μια προσωπική άποψη ότι η εφορεία στα χωριά που είναι υπεύθυνη για τα σχολεία δεν είναι εύκολο να διακρίνει τους ικανούς και επιμελείς δασκάλους και υπάρχει πιθανότητα να επιλέγονται δάσκαλοι οι οποίοι έχουν μικρότερες αξιώσεις όσον αφορά τον μισθό. Εναπόκειται λοιπόν στον έφορο της παιδείας που είναι και ο εκτελεστής του νόμου σε αυτήν την περίπτωση να λάβει τα αναγκαία μέτρα, ώστε να προστατέψει με χρηματική επιχορήγηση την σωστή διδασκαλία.⁶⁹

Σύμφωνα με άρθρο της εφημερίδας «*Ενωσις*» με τίτλο « Η δημοδιδασκαλική επιδημία» ο αρθρογράφος κατακρίνει τους νέους οι οποίοι επιλέγουν ως επάγγελμα να γίνουν δάσκαλοι χωρίς να υπολογίζουν τη χαμηλή μισθοδοσία απλά και μόνο για να έχουν μια δουλειά σίγουρη. Έρχονται λέει από τις πόλεις και τα χωριά οι τελειόφοιτοι νέοι, αφού τελειώσουν τα ελληνικά σχολεία με μυαλό γνώσης και θεωρούν ως εξευτελισμό κάθε είδους άλλο επάγγελμα, ενταφιάζοντας το μέλλον τους σε κάποιο χωριό. Γυρίζουν τα χωριά και τις πόλεις παρακαλώντας να βρουν μια έδρα διδασκαλίας σαν να πρόκειται να πάρουν θέση αρχιγραμματέα ή αρχιλογιστή. Εάν αυτή η κατάσταση συνεχιστεί τότε τα $\frac{3}{4}$ των φοιτητών θα είναι δάσκαλοι και προβληματίζεται στο τέλος για το πού θα φτάσει ο αριθμός των δασκάλων και σε ποια σχολεία και ποιους μαθητές θα διδάξουν. Προτρέπει λοιπόν τους νέους να βρουν αλλού δουλειά και «ουχί εις το πτωχόν και πειναλέον διδασκαλικόν επάγγελμα.». Είναι ανάγκη να παραδεχτούν οι νέοι ότι το νησί μας πάσχει από άντρες και ότι ασχολούμενοι όλοι με τη διδασκαλία στερούν τη χώρα από εργατικά έργα, τα οποία έχει τόση πολλή ανάγκη.⁷⁰

Τον Σεπτέμβρη του 1895 διεξήχθησαν εξετάσεις για δασκάλες και δασκάλους οι οποίοι σπούδασαν στην Κύπρο. Οι δάσκαλοι ήταν είκοσι επτά και οι δασκάλες δέκα. Ιδιαίτερη εντύπωση έκανε ο γυμνασιάρχης κύριος Ι.Δέλλιος, ο οποίος έδωσε

⁶⁹ *Εθνος*, Λάρνακα, 30 -9- 1892

⁷⁰ *Ενωσις*, Λάρνακα, 8/20-10-1892

πολύτιμες οδηγίες προς τους δασκάλους και υποστήριξε ότι οι εξετάσεις αυτές επιβάλλονται εξαιτίας της άσχημης κατάστασης της δημοτικής εκπαίδευσης και με αυτό τον τρόπο όσοι είναι ανάξιοι να ασκούν το επάγγελμα του δασκάλου θα απομακρυνθούν, ενώ όσοι θα μείνουν θα εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους με ωφέλιμες μελέτες και καταλήγει στο γεγονός ότι ο νόμος περί δημοτικής εκπαίδευσης πέτυχε αλλά θα ήταν καλύτερος, εάν προνοούσε και υπέρ της εξασφάλισης ικανοποιητικής αντιμισθίας των δασκάλων.⁷¹

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι δάσκαλοι αναγκάστηκαν να πληρώσουν και εξεταστικά τέλη και από την επιχορήγηση του δεύτερου εξαμήνου αφαιρέθηκαν δύο σελίνια από κάθε αγγλική λίρα, έτσι ώστε αυτοί που λάμβαναν έξι λίρες επιχορήγηση να πληρώσουν δώδεκα σελίνια και όσοι λάμβαναν οκτώ λίρες να πληρώσουν έξι και ανάλογα οι υπόλοιποι. Ο αρθρογράφος θεωρεί αυτή την καταβολή του χρηματικού ποσού άδικη και αυθαίρετη και πιστεύει ότι η αμοιβή των εξεταστών θα μπορούσε να ληφθεί από κάπου αλλού και όχι από τις πενιχρές επιχορηγήσεις των δασκάλων, οι οποίοι δάσκαλοι εξαιτίας του γεγονότος ότι μένουν αρκετό καιρό μακριά από τα σπίτια τους, υφίστανται πολλά περιττά έξοδα από τον ήδη πολύ χαμηλό μισθό τους.⁷²

Οι εκπαιδευτικοί των ελληνοκυπριακών σχολείων αντιμετώπιζαν προβλήματα τα οποία δεν διέφεραν σε μεγάλο βαθμό από αυτά του διδασκαλικού κόσμου: η απόλυτη εξάρτησή τους από τις Σχολικές Εφορείες σε ότι αφορούσε στον διορισμό, την απόλυση, το ύψος της μισθοδοσίας και τον πειθαρχικό έλεγχο, η έλλειψη μονιμότητας και σύνταξης και γενικότερα οι δυσμενείς όροι εργασίας αποτελούν μερικά από τα σταθερά και διαχρονικά χαρακτηριστικά της επαγγελματικής τους ζωής. Στις αρχές του 1910⁷³ οι καθηγητές του Ημιγυμνασίου της Λάρνακας συζητούν το ενδεχόμενο να πραγματοποιήσουν απεργία λόγω της καθυστέρησης καταβολής του μισθού τους παρά το γεγονός ότι η κοινωνία δεν ήταν ανεκτική σε τέτοιου είδους αντιδράσεις διαμαρτυρίας.⁷⁴

Το Αποστολίδειο και στο βάθος το Ζαχαριάδειο.
Αρχεία Ε. Α. Ευρυβιάδη

⁷¹ Έθνος, Λάρνακα, 14-9- 1895

⁷² Έθνος, Λάρνακα, 31 -8- 1895

⁷³ Ελευθερία, Λευκωσία, 30/12-2-1910

⁷⁴ Δημήτρης Φ. Χαραλάμπους, Έθνος, Κοινωνία, Παιδεία- η Μέση Εκπαίδευση και οι Οργανώσεις του Καθηγητικού Κόσμου κατά την περίοδο της Αγγλικής Κατοχής στην Κύπρο, τμ.Α', Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα- Λευκωσία 2015, σελ.69

Ανακεφαλαίωση

Η Λάρνακα στον τομέα της παιδείας και κατά την Τουρκοκρατία αλλά και στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας σημείωσε μια ζωνρή κίνηση και πνευματική ανάπτυξη. Η πρώτη σχολή άρχισε να λειτουργεί το 1733 με πρώτο δάσκαλο τον διάκονο Φιλόθεο. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ακολουθεί η ίδρυση και άλλων ιδιωτικών σχολείων. Το 1822 ιδρύθηκε η Ελληνική Σχολή ή Σχολαρχείο. Το 1824 το «Ελληνικής Παιδείας Γυμνάσιον» από τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, ο οποίος το 1827 το μετέφερε στη Λευκωσία. Το 1830 το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Σκάλας και μεταξύ 1830-1837 το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Λάρνακας. Το 1857 ιδρύθηκε το Δημόσια Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Αγίου Λαζάρου, το οποίο υπήρξε η συνέχεια του παλιού Αλληλοδιδασκτικού Σχολείου Σκάλας, το 1859 το Παρθεναγωγείο Σκάλας και λίγο μετά το Παρθεναγωγείο Λάρνακας, όλα επί κοινοτικής βάσεως. Στη συνέχεια το Σχολαρχείο μετετράπη σε Δημόσιο. Έτσι στα μέσα του αιώνα η εκπαίδευση από ιδιωτική μετατρέπεται σε δημόσια και τα σχολεία αυτά συντηρούνταν από την εκκλησιαστική επιτροπή του Αγίου Λαζάρου και την Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου του Κοντού. Το 1891-1893 λειτούργησε το Τέτσειο Λύκειο. Το 1898 η Ελληνική Σχολή ή Σχολαρχείο μετατρέπεται στο Ημιγυμνάσιο Λάρνακας και τελικά το 1911 στο γνωστό Παγκύπριο Εμπορικό Λύκειο Λάρνακας. Τέλος, το 1910 ιδρύεται από τον Μητροπολίτη Κιτίου Μελέτιο Μεταξάκη το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο.

Εκτός από τα πιο πάνω Ελληνικά Σχολεία λειτούργησαν και διάφορα ξένα: η Σχολή Καλογραιών, η Σχολή Καπέλλας ή Terra Santa όπως είναι πιο γνωστή, το Λύκειο Φλούχαρτ 1880-1884 και η Αμερικάνικη Ακαδημία από το 1908.

Η Αγγλία επιδίωξε σε όλη την διάρκεια παραμονής της στην Κύπρο μέσω της Εκπαίδευσης να αφομοιώσει πολιτισμικά το σύνολο του πληθυσμού ή τουλάχιστον ένα σημαντικό μέρος της Κυπριακής άρχουσας τάξης με την προοπτική να το χρησιμοποιήσει ως σύνδεσμο μεταξύ τοπικής κυβέρνησης και πληθυσμού. Όμως, επειδή δεν είχε τη διάθεση ή επειδή αδυνατούσε να υποστηρίξει με τα αναγκαία οικονομικά μέσα την εκπαιδευτική της πολιτική, δεν μπόρεσε να παραμερίσει τους τοπικούς παράγοντες και ιδιαίτερα την εκκλησία από το να έχουν τον κυρίαρχο ρόλο στα ελληνοκυπριακά εκπαιδευτικά πράγματα. Οι Κύπριοι αντιμετώπιζαν με καχυποψία και δυσπιστία τις αγγλικές προτάσεις για εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, θεωρώντας τις ως εχθρικές προς τους εκπαιδευτικούς στόχους των ελληνοκυπριακών σχολείων. Η παιδεία διατήρησε αυτήν την περίοδο τον ιδεαλιστικό της χαρακτήρα δίνοντας κυρίαρχη έμφαση στη θρησκευτική εκπαίδευση και την ελληνική κλασική φιλολογία και ιστορία.

Η βρετανική αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική στην Κύπρο δεν ήταν ομοιόμορφη και δεν ήταν πάντοτε ρητά διατυπωμένη. Η εκπαιδευτική πολιτική των Βρετανών διαμορφωνόταν ανάλογα με την ένταση της συγκρουσιακής σχέσης που είχαν με τους πολιτικούς και θρησκευτικούς ηγέτες της ελληνοκυπριακής κοινότητας, οι οποίοι έθεταν και προωθούσαν με τρόπο σταθερό και μεθοδικό τον πολιτικό στόχο της ενσωμάτωσης του νησιού στην Ελλάδα. Το αίσθημα φυλετικής υπεροχής και οι

προκαταλήψεις των κυβερνώντων απέναντι στους κατοίκους της Κύπρου, πολλές φορές λόγω άγνοιας και ρατσιστικής ιδεολογίας άλλοτε λόγω καθαρά πολιτικής σκοπιμότητας, ήταν μια άλλη παράμετρος που δεν επέτρεψε στους Βρετανούς να διαμορφώσουν μιαν κατάλληλη για το νησί εκπαιδευτική πολιτική.⁷⁵

Η Αγγλοκρατία αποτέλεσε μια φωτεινή σελίδα για την κυπριακή εκπαίδευση μετά από τρεις περίπου αιώνες πνευματικής παρακμής. Ήδη από τα πρώτα χρόνια της κατοχής των Άγγλων, η δημοτική εκπαίδευση γενικεύτηκε καλύπτοντας σχεδόν όλη την επικράτεια του νησιού. Η ανύπαρκτη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αναπτύχθηκε με συστηματικό τρόπο. Στο τέλος της περιόδου 1914 ο αριθμός των μαθητών πολλαπλασιάστηκε, τα σχολικά κτήρια αυξήθηκαν και απέκτησαν σταδιακά το απαραίτητο δυναμικό και την ανάλογη υλικοτεχνική υποδομή. Ιδιαίτερα το εκπαιδευτικό σύστημα των Ελληνοκυπρίων προσαρμόστηκε στο αντίστοιχο Ελλαδικό, αποστέλλοντας πολλούς απόφοιτους στα Πανεπιστήμια της Ελλάδας. Οι Κύπριοι εκμεταλλεύτηκαν το νέο πολιτικό καθεστώς με την ελευθερία και ασφάλεια που υπήρχε και προτίμησαν να υποστούν τα οικονομικά εκπαιδευτικά βάρη της κοινότητάς τους, για να μπορούν να έχουν τον πρώτο ρόλο στον εκπαιδευτικό τους προσανατολισμό.⁷⁶ Η εκπαίδευση λειτούργησε ως πολιτισμικός και ιδεολογικός μηχανισμός και αντανakλώντας το γενικό πνεύμα της εποχής υποτάχθηκε στον πρωταρχικό εθνικό και πολιτικό στόχο της ελληνοκυπριακής κοινότητας, εμποτίζοντας από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση τους μαθητές με ελληνοχριστιανικά ιδεώδη και το ιδανικό της ένωσης με τη μητέρα πατρίδα.

Το πιο κάτω απόσπασμα της ελληνοκυπριακής εφημερίδας «*Αναγέννηση*» δείχνει καθαρά τον ρόλο που αναμενόταν να διαδραματιστεί από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Κύπρου για την διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας. Το άρθρο απευθύνεται προς τους δασκάλους: «Προτιμήστε ν' αγνοούν οι μαθηταί σας τον μέλλοντα έξαφνα του φέρω, αλλ' ας ξέρουν στα δάκτυλά τους τους Περσικούς πολέμους και τα μεγάλα κατορθώματα των πατέρων των· ας μη ξέρουν πως το χύτρα εξαιρείται και έχει το υ βραχύ αλλ' ας ενθυμούνται την καταδίκην του Ρήγα, του Διάκου το μαρτύριο (...) Τοιαύτην κολοσσιαίαν ευθύνην φέρουσιν οι διδάσκαλοι. Αυτή της Πατρίδος η τύχη εν μέρει εις αυτούς εναπόκειται· δι' αυτό και ένας καλός διδάσκαλος αξίζει σχεδόν όσον και ένας μεγάλος στρατηγός.»⁷⁷

⁷⁵ Χρίστος Αργυρού, *Τα αναλυτικά προγράμματα και τα κυπριακά σχολικά βιβλία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960): Η διάχυση της εθνικής και αποικιακής ιδεολογίας*, Θεσσαλονίκη 2013, Διδακτορική Διατριβή Α.Π.Θ., σελ.61

⁷⁶ Στέφανος Π. Παπαγεωργίου, *Η πρώτη περίοδος της Αγγλοκρατίας στην Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1996, σελ.195-196

⁷⁷ *Αναγέννηση*, Λεμεσός, 4-9-1897

Το Παγκύπριο Λύκειο Λάρνακας όπως είναι σήμερα

1. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αργυρού Χρίστος, *Τα αναλυτικά προγράμματα και τα κυπριακά σχολικά βιβλία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Κύπρο κατά την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960): Η διάχυση της εθνικής και αποικιακής ιδεολογίας*, Θεσσαλονίκη 2013, Διδακτορική Διατριβή Α.Π.Θ.

Γεωργής Γιώργος, *Η Λάρνακα των Μαυροϊδηδων και του εμπορίου 1878-1937*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας

Ευρυβιάδης Ο. Ανδρέας, *Η Πόλη, η Πόλη μου η Λάρνακα*, Λάρνακα 2001

Ευρυβιάδης Ο. Ανδρέας, *Η Λάρνακα και ο κόσμος της: όσα φέρνει η μνήμη β*, Λάρνακα 1993

Ευρυβιάδης Ο. Ανδρέας, *Λάρνακα 2000, το τέλος ενός αιώνα*, Λάρνακα 2002

Ζαννέτος Φίλιος, *Ιστορία της Νήσου Κύπρου*, τμ.Α', Λάρνακα 1910

Ιστορία της Κύπρου, Αγγλοκρατία 1878-1959, Εκδόσεις Οδύσσεια, Λευκωσία 2010

Ιστορία της Λάρνακας, Εκδοτική Επιμ. Ιερ.Σωφρόνιος Γ. Μιχαηλίδης, Άκης Ιωαάννου, † Γιώργος Ιακώβου, Φιλολογική Επιμ. Κώστας Παπαμιχαήλ, Έκδοση Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2005

Κύπρος- από την αρχαιότητα έως σήμερα, τμ. Συλλογικός τόμος, Εκδοτική Επιτροπή: Άννα Μαραγκού, Γιώργος Γεωργής, Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, Κωνσταντίνος Στάϊκος, Εκδόσεις Κότινος, Αθήνα 2007

Κυριαζής Γ. Νεοκλής, *Ο Δήμος της Λάρνακας εντός μιας πεντηκονταετίας (1878-1928)*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 1995

Κυριαζής Γ. Νεοκλής, *Η Πόλις της Λάρνακος υπό το φως ιστορικών εγγράφων*, Ανατύπωσις κυπριακών χρονικών, Λάρνακα 1929

Λεύκωμα Παγκύπριου Λυκείου 1911-2011, Εκδόσεις Πάργα 2011

Μ.Κ.Ε. τμ.5, Εκδόσεις Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1989

Μιχαήλ Δ.Βολονάκης, *Η εκπαίδευσις εν Κύπρω, από της αγγλικής κατοχής 1878-1912*, Εκδόσεις Τυπογραφείο Μιχαήλ Μαντζεβελάκη, Αθήνα 1913

Μιχαηλίδη Μ. Αγνή, *Λάρνακα, η παλιά Σκάλα*, Εκδόσεις Ζαβάλλη 1974, Λευκωσία 1983

Μιχαηλίδης Αλέξης, *Η Τουρκοκρατία στη Λάρνακα- Άγνωστες πτυχές της ζωής, της εκπαίδευσης και των αγώνων της Κύπρου*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2010

Μιχαηλίδης Γ. Σωφρόνιος, *Ιστορία της κατά Κίτιον εκκλησίας*, Εκδόσεις Ιεράς Μητρόπολις Κιτίου, Λάρνακα 1992

Μυριανθόπουλος Ι. Κλεόβουλος, *Η παιδεία εν Κύπρω επι Αγγλοκρατίας 1878-1946*, Λεμεσός 1946

Οικονόμου Α.Χ., *Οι μεγάλοι Ευεργέται και Δωρηταί της Λάρνακος και των Χωρίων της*, Λάρνακα 1934

Παπαγεωργίου Π. Στέφανος, *Η πρώτη περίοδος της Αγγλοκρατίας στην Κύπρο*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1996

Παπαδημητρίου Δ. Ξένια, *Τα Παρθεναγωγεία της Λάρνακας κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2009

Παπαδόπουλος Θεόδωρος, *Δημοτική Εκπαίδευσις- Ιεροδιδασκαλείο*, Εκδόσεις-Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 1998

Παυλίδης Άντρος, *Η Κύπρος ανά τους αιώνες*, τμ.Γ, Εκδόσεις Φιλόκυπρος, Λευκωσία 1995

Περιστιάνης Ιερώνυμος, *Ιστορία των Ελληνικών γραμμάτων*, Εκδόσεις Επιφανείου. Λευκωσία 2000

Περσιάνης Παναγιώτης, *Η εκπαιδευτική γνώση στην Κύπρο*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Λευκωσίας, Λευκωσία 2015

Περσιάνης Παναγιώτης - Πολυβίου Πολύβιος, *Ιστορία της εκπαίδευσης στην Κύπρο- κείμενα και πηγές*, Εκδόσεις Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Λευκωσία 1992

Πετρίδης Ίκαρος, *Κίτιον- Λάρνακα- Σκάλα: Πόλις η πρώτη*, Εκδόσεις Δήμου Λάρνακας, Λάρνακα 2013

Πέτρου Στέλιος, *Η κυπριακή εκπαίδευση*, Εκδόσεις Β.Γκιούρδας, Αθήνα 2001

Πρακτικά Συμποσίου, *Λάρνακα: αναβιώνοντας τις αναμνήσεις- η ιστορία της πόλης μου*, Επ. Ίκαρος Πετρίδης, Λάρνακα 2009

Προδρόμου Γεώργιος, *Η ίδρυση του Παγκύπριου Γυμνασίου- η εκπαίδευση στην Κύπρο πριν και μετά την ίδρυση*, Εκδόσεις Ιδρύματος Λεβέντη, Λευκωσία 2000

Ρίχτερ Α.Χάιντς, *Ιστορία της Κύπρου*, τμ. Α', 1878-1949, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2007

Σιάλαρος Σώτος, *Το Παγκύπριο Ιεροδιδασκαλείο 1910-1932*, Λάρνακα 2004

Φιλίππου Λοΐζος, *Τα ελληνικά γράμματα εν Κύπρο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας 1571-1878*, Εκδόσεις Κ. Επιφανείου, Λευκωσία 2000

Χαραλάμπους Φ. Δημήτρης, *Έθνος, Κοινωνία, Παιδεία- Η Μέση Εκπαίδευση και οι Οργανώσεις του Καθηγητικού Κόσμου κατά την περίοδο της Αγγλικής Κατοχής στην Κύπρο*, τμ.Α', Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα-Λευκωσία 2015

Χαραλάμπους Φ. Δημήτρης, *Η ίδρυση του πρώτου Δημοσίου Γυμνασίου στην Κύπρο (1893)*, Εκδόσεις Παγκυπρίου Γυμνασίου, Λευκωσία 1997

Χατζηδημητρίου Κάτια, *Ιστορία της Κύπρου*, Εκδόσεις Ερμής, 1987

Χατζηστεφάνου Ε. Κώστας, *Παιδαγωγικά και εκπαιδευτικά θέματα*, Λευκωσία . 2016

1. ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Έθνος, Λάρνακα 1892, 1895, 1898, 1907, 1909, 1910, 1912,

Νέον Κίτιον, Λάρνακα 1879,

Ένωσις, Λάρνακα 1886, 1888, 1889, 1892, 1910, 1912, 1913

Ελευθερία, Λευκωσία 1910

Αναγέννηση, Λεμεσός 1897

Η εφημερίδα του Λαού, Λάρνακα 1910

Πολίτης, Λευκωσία 2001

2. ΑΡΧΕΙΟ

Κρατικό Αρχείο Κύπρου :SA/2331/1905

3. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Εκκλησιαστικός Κήρυξ, τχ.ΙΒ', Λάρνακα 1911

Εκκλησιαστικός Κήρυξ, τχ.ΝΣΤ', Λάρνακα 1913